

ODSJEK ZA HUNGAROLOGIJU

ODSJEK ZA GERMANISTIKU

FILOZOFSKI FAKULTET

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

DIPLOMSKI RAD

Učinski glagoli u mađarskom i njemačkom jeziku

Mirta Combaj

Mentori:

dr. sc. Orsolya Žagar-Szentesi

dr. sc. Velimir Piškorec

Zagreb, rujan 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
1. Učinski glagoli u različitim jezicima.....	5
2. Učinski glagoli u njemačkom jeziku	6
3. Glagol dati sa semantičkom kategorijom učinskosti u hrvatskom i srpskom jeziku.....	7
4. Učinski glagoli (műveltető igek) u mađarskom jeziku.....	10
4.1. Učinski glagoli u hrvatskom, srpskom i mađarskom jeziku	11
5. Razlika između faktitiva i kauzativa u mađarskom jeziku	12
5.1. Kauzativ	12
5.2. Preciznija podjela učinskih glagola.....	13
5.3. Neaktivnost subjekta - najvažniji kriterij pojmova kauzativnosti i faktitivnosti	13
5.4. Jezična okolina	14
5.5. Vrijeme odvijanja radnje	14
5.6. Vrsta riječi	15
5.7. Četiri podgrupe faktitivno-kauzativnih glagola	16
5.8. Glagolsko stanje	16
5.9. Leksikalizirani oblici – aktivni glagoli.....	17
5.10. Tablica Erszebet Abaffy	17
5.11. Rezultati tekstne analize	18
6. Kauzativnost u njemačkom jeziku.....	19
6.1. Tipovi kauzativnosti.....	19
6.2. Direktna i indirektna kauzativnost	19
6.2.1. Manipulativna uzročnost.....	20
6.2.2. Koercitivna uzročnost (lat. coercitivus – prisilan).....	21
6.2.3. Direktivna uzročnost.....	22
6.2.4. Permisivna uzročnost	22
6.2.5. Kauzativnost uzroka.....	23

6.2.6. Motivirajuća uzročnost	23
6.3. Gramatička kategorija kauzativnosti.....	25
6.4. Pregled njemačkog glagola lassen.....	26
7. Konstrukcija lassen + infinitiv.....	31
7.1. Karakteristike glagola lassen s obzirom na njegovo okruženje	32
7.2. Rezultati tekstne analize.....	36
8. Zaključak	38
9. Prilozi radu	39
PRILOG 1: PRIJEVODNA RJEŠENJA S MAĐARSKOG NA NJEMAČKI JEZIK	40
PRILOG 2: PRIJEVODNA RJEŠENJA S NJEMAČKOG NA MAĐARSKI JEZIK	53
10. Popis literature:	65

1. UVOD

Tema mog diplomskog rada su faktitivno-kauzativni glagoli u mađarskom jeziku te njihove inačice u njemačkom jeziku. Ova je tema zanimljiva upravo zbog kontrastivnog proučavanja jednog ugro-finskog i jednog germanskog jezika koji dijele bogatu povijest jezičnih dodira. Naime u mađarskom jeziku može se naći nemali broj germanizama, pogotovo zbog zajedničke monarhije koja je bila plodno tlo za postupak posuđivanja riječi. Neki primjeri su npr. Brezel (mađ. perec), Graf (mađ. gróf), Meister (mađ. mester), Lecelter, Lebzelter¹ (mađ. licitar) i još mnogi drugi. Upravo zbog duge povijesti ta dva jezika, ova je tema izrazito zanimljiva jer je dosad premalo istražena, stoga ću analizirati jezičnu građu i to na planu faktitivno-kauzativnih glagola. Moja će se analiza temeljiti na korpusu dvaju djela: *Engleska zastava* Imrea Kertésza i njegova prijevoda na njemački jezik *Die englische Flagge* u prijevodu Györgyija Bude i Kristin Schwamm te na temelju romana Klausa Manna *Mephisto* s prijevodom na mađarski jezik. Mađarski se ipak kao aglutinativni jezik kreće veoma daleko od njemačkog jezika te će baš iz tog razloga tema moga rada biti mađarski faktitivno-kauzativni sufixi *at/-et*, *-tat/-tet* koji se u njemačkom mogu manifestirati na nekoliko načina i to npr. pomoću njemačkog glagola *lassen* te perifraznih glagola ili sintagme s polusponskim glagolom (njem. Funktionsverbgefüge – FVG) kako je prevode autori njemačko-hrvatskog univerzalnog rječnika Hansen-Kokoruš, Matešić, Pečur-Medinger, Znika (Nakladni zavod Globus, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2005). Spomenuti sufixi označavaju radnju koju netko u rečenici vrši umjesto nekog drugog, što mu je naređeno ili se nekog navodi da radi umjesto nekog drugog. Riječ je naime o posrednom vršenju radnje subjekta, pri čemu subjekt radnju izrečenu infinitivom ne obavlja direktno, već preko nekog drugog tzv. stvarnog vršitelja radnje, te je on samo glavni inicijator akcije. U njemačkom jeziku ćemo takve konstrukcije nazvati kauzativnim situacijama odnosno uzročnim situacijama koje su veoma kompleksne, jer se neke situacije sastoje od događaja koji nešto potiče ili uzrokuje te od događaja koji je rezultat neke protekle potaknute ili uzrokovane radnje. Na početku rada prvenstveno ću pridati pažnju različitim jezicima kako bih što zornije prikazala kompleksnost faktitivno-kauzativnih glagola i njihovih inačica u navedenim jezicima. Ovaj će rad i istraživanje fokusirati na učinske glagole (kako faktitivne tako i kauzativne) u mađarskom jeziku te njihove ekvivalente u njemačkom jeziku u kojem ne postoje glagoli pod tim nazivom, budući da u mađarskom jeziku učinski glagoli nastaju derivacijom sufixa *-at/-et*, *-tat/tet*, a u njemačkom jeziku će učinske glagole prikazivati

¹ Puškar, 2010

konstrukcije riječi, kao npr. konstrukcija s glagolom *lassen* i infinitivom određenog glagola te srasle konstrukcije riječi.

1. Učinski glagoli u različitim jezicima

U ovom će radu biti prikazana multiplikacija subjekta te njegove različite razine u realizaciji radnje. Za tu svrhu u mađarskom jeziku se, za razliku od hrvatskog i srpskog, koriste upravo učinski glagoli (*műveltető* igek). U drugim se jezicima kao npr. u engleskom koristi izraz *causative* te u njemačkom jeziku *Kausativkonstruktionen*. Faktitivni glagoli se u lingvističkoj literaturi različito tumače te prema tome dobivaju i vrlo različito značenje u odnosu na glagol. Učinski glagoli prema tome mogu označavati radnju u kojoj uzrok dovodi do rezultata.

To su npr. glagoli ubiti, načiniti, izabrati, uvećati itd. Mogli bismo reći, kako navodi Klaić² da su faktitivni glagoli tzv. učinski glagoli tj. oni koji prikazuju aktivnu radnju, npr. *crveniti* odnosno činiti nešto crvenim te se pritom termin faktitivan izjednačava s terminom kauzativan. Vrlo sličan pogled na ovu konstataciju imaju i neki mađarski gramatičari koji faktitivne glagole (*műveltető* igek, odnosno „verbum factitivum-causativum“) povezuju s kauzativima, navodeći i veći broj sufiksa za njihovu tvorbu, kao npr. sufiksi –at/-et, –tat/tet, –aszt/-eszt, –t, –ít, –ajt/-ejt, –al/-el i –lal/-lel.

Različiti jezici u različitoj mjeri izražavaju učinske glagolske sadržaje, slavenski jezici npr. imaju vrlo uzak spektar mogućnosti izražavanja učinskih glagolskih sadržaja. Hrvatski će jezik koristiti glagol *dati* koji uvijek zahtijeva proširenje s infinitivnim oblikom glagola koji će u potpunosti definirati radnju. Njemački će jezik s druge strane imati nekoliko mogućnosti. Njemački će jezik naime koristiti konstrukciju s glagolom *lassen* i infinitivom te pomoću sintagmi s polusponskim glagolom (*Funktionsverbgefüge*), isto kao i francuski jezik koji to čini pomoću pomoćnog glagola *laisser* i *faire*. U mađarskom jeziku s druge strane učinski se glagolski sadržaji odvijaju putem sufiksacije glagola, odnosno dodavanjem sufiksa at/-et, –tat/-tet, –aszt/-eszt, –t, –ít, –ajt/-ejt, –al/-el ili –lal/-lel na glagolsku osnovnu. Faktitivne i kauzativne glagole moguće, je kao što vidmo, tvoriti različitim sufiksima, a nematerinjm govornicima je teško odrediti kada iskoristiti koji sufiks, npr. zašto kod glagola *nő* (rasti) nećemo reći *nővet* već *nőveszt* (dati da raste, wachsen lassen). Ili još zanimljiviji primjer je *áll* (stajati, stehen), jer ćemo umjesto predvidljivog sufiksa –tat (*álltat*), dobiti faktitiv *állít* (staviti nekuda, postaviti, stellen).

²Tišma (2010, str. 722.)

Učinski glagoli (műveltető igék) u mađarskom jeziku nisu specifični samo zbog sufiksacije i velikog broja sufiksa kojima su određeni, već upravo zbog semantičkih uloga unutar rečenice koju igraju različiti sudionici radnje koja je izrečena glagolom. Semantičke uloge unutar rečenice upravo su najkompleksniji problem mađarske morfosintakse koju jednim imenom zovemo dijateza. Dvije najvažnije uloge pri iskazivanju učinskih glagolskih sadržaja svakako igraju tzv. agens koji aktivno djeluje unutar rečenice i pacijens koji nešto trpi. U njemačkom jeziku kao i u većini europskih jezika najpoznatija su dijateza aktiv i pasiv. Dijateza označava odnos između glagola i subjekta rečenice, koji može biti aktivni sudionik u događaju, ali isto tako i inicijator, recipijent ili pacijens.

Učinski će glagoli u njemačkom jeziku dobiti naziv *Kausativkonstruktionen* te u engleskom jeziku *causative*, što zapravo objašnjava izvorni naziv učinskih glagola u mađarskom jeziku, a to su faktitivno-kauzativni glagoli koji će u ovom radu biti obilježeni nazivom učinski glagoli.

2. Učinski glagoli u njemačkom jeziku

Kauzativne konstrukcije (njem. Kausativkonstruktionen) su situacije koje se sastoje od situacije ili događaja koji nešto potiče ili uzrokuje te od događaja koji je rezultat neke protekle potaknute ili uzrokovane radnje.

Kauzativne konstrukcije su pritom konstrukcija *lassen* + infinitiv glagola koji određuje radnju (kao npr. *Der Professor ließ die Studenten eine Hausarbeit schreiben*) te takozvane srasle konstrukcije ili sintagme s polusponskim glagolom (Funktionsverbgefüge) koje dolaze s nekim imeničkim nominalom (kao npr. *in Ordnung bringen* – dovesti u red, *in Gang bringen/setzen* – dovesti do stadija da se nešto pokrene, *zur Diskussion/Rede stellen* – dati kao temu diskusije/razgovora).

Pritom je važno naglasiti kako s obzirom na padež s kojim će se koristiti kauzativna konstrukcija *lassen* + infinitiv, točno znamo radi li se o nalaganju, nagovaranju ili poticanju na radnju te radi li se o permisivnosti tj. dopuštanju.

Kako bih što transparentnije prikazala ovu tvrdnju, potkrijepiti ću je primjerima. Naime, ukoliko se radi o kauzativnoj konstrukciji s dativom biti će riječ o permisivnosti ili dopuštanju, a ukoliko se radi o akuzativu, riječ o nagovoru, nalaganju, poticaju ili motivaciji na čin.

Kauzativna konstrukcija s dativom: *Die Lehrer lassen sich von ihrem Direktor beschimpfen.* (Profesori dopuštaju da direktor na njih viče)

Kauzativna konstrukcija s akuzativom: *Der Direktor lässt seine Angestellten länger arbeiten.* (Direktor nalaže svojim zaposlenicima da rade duže.)

S druge strane postoje i sintagme s polusponskim glagolom koji se uvijek sastoje od glagola i nekog imeničkog nominala. Na njemačkom jeziku ih zovemo Funktionsverbgefüge i one će u većini slučajeva iskazivati nalaganje, nagovaranje ili poticanje, a manje dopuštanje tj. permissivnost.

Primjer: *Und nicht einmal der Wein bringt mich zum Reden.* (Čak me ni vino nije navelo da progovorim.)

3. Glagol dati sa semantičkom kategorijom učinskosti u hrvatskom i srpskom jeziku

Na početku ću svog diplomskog rada iznijeti kratki pregled hrvatskog glagola *dati*, budući da se on ističe i time što je kao semantički ispražnjen glagol razvio nekoliko značenjskih funkcija, kakvom se ne odlikuje niti jedan drugi modalni ili pomoćni glagol u hrvatskom standardnom jeziku. On je naime realiziran faktitivno-kauzativnim sufiksima u mađarskom jeziku te konstrukcijom s glagolom *lassen*i infinitivom u njemačkom jeziku. No, budući da se ovaj rad bavi učinskim glagolskim sadržajima važno je naglasiti semantičku funkciju kauzativnosti hrvatskog glagola *dati*. Prema navedenim obilježjima glagola *dati*, kao temelj ovog rada navela bih kategoriju dati + infinitiv kao izražavanje učinskog odnosa, koju Žagar-Szentesi³ u svome opsežnom radu i analizi podrazumijeva kao posredno vršenje radnje subjekta, pri čemu subjekt radnju izrečenu infinitivom ne obavlja direktno, već preko nekog drugog tzv. stvarnog vršitelja radnje, te je on samo glavni inicijator akcije. Upravo je taj učinski odnos temelj moga rada kojeg ću analizirati pomoću navedenog korpusa.

Hrvatski glagol *dati* u hrvatskom standardnom jeziku obilježen je brojnim mogućnostima kombiniranja s drugim leksičkim jedinicama. Jedna od mogućih kombinacija je upravo mogućnost glagola *dati* da poprimi karakteristike modalnog glagola, no on se ističe i time što je kao semantički ispražnjen glagol razvio nekoliko značenjskih funkcija, kakvom se ne odlikuje niti jedan drugi modalni ili pomoćni glagol u hrvatskom standardnom jeziku. Sličan

³Žagar, 2011

je slučaj upravo i sam glagol *lassenu* njemačkom jeziku koji posjeduje modalni faktor kada dolazi s infinitivom i objektom u akuzativu. Glagol *lassen* isto tako posjeduje niz različitih značenja, njih devet s podgrupama, no za ovaj rad bitno je samo prvo i drugo značenje navedeno u hrvatsko-njemačkom univerzalnom rječniku Hansen-Kokoruš, Matešić, Pečur-Medinger, Znika (Nakladni zavod Globus, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2005), a to je davati da netko umjesto nas nešto učini te dopuštanje i dozvola.

Kao kod spomenutih modalnih glagola glagol *dati* ostvaruje značajnu ulogu jer na sličan način kao i modalni glagoli uvijek zahtjeva proširenje s infinitivnim oblikom glagola koji će u potpunosti definirati radnju. S druge strane postoje i tzv. perifrazni glagoli koji su vrlo slični modalnim glagolima, no za razliku od njih, oni ne traže infinitivnu nadopunu, već uglavnom neku imensku riječ s kojom perifrazni glagol, čini neku vrst srasle konstrukcije. Upravo takvi glagoli ili srasle konstrukcije, koji se u njemačkome jeziku, nazivaju Funktionsverbgefüge (sintagma s polusponskim glagolom), u veoma čestim slučajevima bivaju korišteni za prijevod učinskih mađarskih glagolskih sufiksa –at/-et, -tat/-tet, -aszt/-eszt, -t, -it, -ajt/-ejt, -al/-el i –lal/-lel. Prijevodne mogućnosti učinskih mađarskih glagolskih sufiksa su raznolike. Na njemački će jezik primjerice učinski glagolski sufiksi biti prevedeni konstrukcijom glagola *lassen* i infinitivnom nadopunom odgovarajućeg glagola, dok će na hrvatskom jeziku prijevodno rješenje biti glagol *dati* te infinitivni proširak odgovarajućeg glagola. Glagol *dati* u hrvatskom standardnom jeziku sličan je upravo modalnim glagolima u hrvatskom standardnom jeziku, koji zapravo glagoli središnjeg statusa, jer sadrže opće i široko uporabno značenje. Vrlo su shematiziranog značenja, što pridonosi njihovom značenjskom ispražnjavanju, jer tek uz infinitivni proširak dobivamo potpuno značenje samog glagola i proširujemo sadržaj unutar rečenice. Isto kao i kod njemačkog glagola *lassen* koji tek uz infinitivni proširak dobiva konkretno značenje.

Za razliku od spomenute sličnosti glagola *dati* i modalnih glagola u hrvatskome jeziku, ova kategorija učinskog odnosa opisuje gramatičku kategoriju glagola jer ona u potpunosti određuje glagolsko stanje te odnos između subjekta i vršenja radnje.

Primjer za navedenu kategoriju bio bi npr. *Gdje mogu dati ošišati psa?* U vrlo rijetkim slučajevima vršitelj radnje je izrečen, no on tada dobiva funkciju priložne oznake, kao npr. u rečenici: *Psa ćemo ošišati kod frizera specijaliziranog za pse.* Zanimljivo je ipak naglasiti kako se u hrvatskome jeziku u većini slučajeva koristi običan aktivni glagolski oblik umjesto

faktivnog izraza, kao npr. *Nikada ga nisam šišao kod frizera specijaliziranog za pse* umjesto faktitivnog izraza: *Nikada ga nisam dao ošišati kod frizera specijaliziranog za pse*. Za razliku od hrvatskog koji će češće pribjeći korištenju aktivnog glagolskog oblika, mađarski će jezik jasnije označiti faktitivnost i to pomoću spomenute sufiksacije, npr. na mađarskom primjeru *küld – küldet*, kako navodi Žagar-Szentesi.⁴

Važno je spomenuti i red riječi u hrvatskome koji je isto tako vrlo čvrst te glagol *dati* i infinitiv mogu samo u posebnim situacijama biti odvojeni i to jednim od predglagolskih modifikatora, kao npr. *Nikada ga nisam dao dubinski očistiti*. Upravo ovakav red riječi nije prisutan ni u jednoj od drugih značenjskih kategorija glagola *dati* što isto tako svjedoči o činjenici da je glagol *dati* u hrvatskome u kategoriji učinjskih glagola najpodložniji strukturnim promjenama u odnosu na izvorno značenje. Postoji nekoliko značenjskih varijanti konstrukcije *dati se + infinitiv*, to su npr. objektivna mogućnost (Primjer: *Ovdje se da živjeti vrlo komotno*) te za ovaj rad relevantna varijanta jest posredno obavljanje glagolske radnje pri čemu subjekt svjesno navodi drugog aktanta da nešto napravi (Primjer: *Gdje mogu dati očistiti vunen tepih?*)⁵. Upravo je ova varijanta relevantna za ovaj rad, budući da je jedno od glavnih obilježja učinjskih glagola upravo činjenica da subjekt navodi drugog aktanta da nešto napravi.

Na relevantnost ovog glagolskog obilježja upozorio je i A. Belić⁶ osvrćući se pritom na srpski jezik, no isto vrijedi i za hrvatski. Ovo glagolsko obilježje učinjskih glagola objašnjava upravo time da se radi o glagolima koji znače „učiniti da nešto bude”, kao u primjerima: *rano mene lijegala majka, vino i starca razigra*. Na izrazite faktitive u srpskom jeziku pažnju skreće I. Grickat⁷, te navodi one glagole koji su upotrebljeni s promijenjenom dopunom, npr. neprijelazni glagoli korišteni s objektom kao da su prijelazni. To su primjeri poput *šetati nekog, leći nekog ili juriti nekog*. I. Grickat daje primjer *on juri mačke po dvorištu*, što zapravo predstavlja učinjsko oblikovanje *tjerati, goniti* ili *činiti da mačke jure*.

U nekim se slučajevima aktivnost subjekta kojom je radnja pokrenuta leksikalizira uglavnom nekim od prinudno-manipulativnih glagola⁸ te mu se tako pripisuje konkretna radnja koju obavlja neki drugi subjekt, dok prvotni subjekt samo daje nalog ili izdaje zapovijed. Takvi su

⁴Žagar-Szentesi (2011, str. 314.)

⁵Žagar-Szentesi (2011, str. 303.)

⁶Belić, A. (2010, str. 722.)

⁷Grickat, I. (2010, str. 722.)

⁸Batistić (1978)

npr. *glagoli tražiti, priseliti, narediti, navesti* i njima slični. Osim toga, u srpskom jeziku kao i u hrvatskom, postoji još jedan od načina za prikazivanje učinske situacije te je to upotreba glagolskih leksema nastalih po pravilu prefigiranja, odnosno ljepljenjem dodataka ispred glagolske osnove. To je naime vidljivo u primjeru *On se zaustavio*, za razliku od nefaktivne strukture, *on je stao*. Prefigiranjem se naime odvaja semantička komponenta inicijative pripisana gramatičkom subjektu, čak i kad on sam provodi radnju. Ipak je važno naglasiti da prefigiranje samo po sebi ne označava učinsko značenje, te se ovakvo prefigiranje događa samo u rijetkim slučajevima.

4. Učinski glagoli (műveltető igek) u mađarskom jeziku

O učinskim je glagolima (műveltető igek ili „verbum factitivum-causativum”) riječ ako glagol uza se ne veže direktni već indirektni objekt, odnosno ako radnju ne izvršava gramatički subjekt, već gramatički subjekt nalaže radnju nekom drugom, tzv. logičkom subjektu. Gramatički subjekt ne djeluje, već je samo polazište radnje ili motivator događaja, dok je logički subjekt taj koji obavlja radnju te izvršava ono što mu je naredio, potaknuo ga ili ga je motivirao gramatički subjekt.

Faktivno-kauzativni glagoli unutar učinskih glagola se shematski podudaraju, ali unutar njih postoji posebna grupacija faktitivno-kauzativnih glagola čije je obilježje sufiks -tat/-tet. Unutar te grupacije doista u većini slučajeva postoje dva spomenuta subjekta, logički i gramatički, te će logički subjekt, ako doista i postoji unutar rečenice, dobiti instrumentalni sufiks -val/-vel.

U mojoj ću se analizi posvetiti upravo sufiksima -at/-et i -tat/-tet. Faktitiv s indirektnim objektom zovemo *tétető* te je to onaj koji nalaže i potiče. Dok je kauzativ *okozó*, onaj koji uzrokuje.

Primjer:

Zsuzsa olvassa a verset. (Zsuzsa čita pjesmu)

A tanárnő Zsuzsával olvastatja a verset. (Zsuzsa čita pjesmu po učiteljčinom nalogu.)

U ovom je primjeru vidljivo kako učiteljica nalaže Zsuzsi da čita tekst umjesto nje. Učiteljica je ta koja navodi Zsuzsu da čini nešto umjesto nje, što je vidljivo po instrumentalnom nastavku. No ipak, instrumentalni nastavak neće uvijek biti presudan kod podjele na

faktivne i kauzativne glagole. Iz razloga što kod učinjskih glagola ni nije važni tko doista vrši radnju, već samo onaj koji nalaže radnju, tzv. nalogodavac te glagolski sadržaj.

4.1. Učinjski glagoli u hrvatskom, srpskom i mađarskom jeziku

Potrebno je povući paralelu između sljedećih jezika, između hrvatskog, srpskog i mađarskog. Faktitivnost je npr. prema Molnar-Čikošu⁹ vrlo široko shvaćena. Rezultati analize i rješenja koji su ponuđeni s namjerom da olakšaju usvajanje kategorije koje nema u srpskom ili hrvatskom, vode prema formalizaciji srpskog odnosno hrvatskog ekvivalenta tako što se mađarski glagol dovodi u vezu s istim aktivnim glagolom u srpskom jeziku, ili se pak pojavljuje neki tvorbeni element poput sufiksa, izostanka morfema *se* ili konstrukcija dvaju glagola. O ovoj temi Molnar Čikoš govori u svome djelu „Kontrastivna analiza faktitivnih glagola: nastava jezika društvene sredine” u kojem govori o problematizi gramatikalizacije faktitivnosti pri usvajanju mađarskog kao drugog jezika. Nije neobično što se pritom bavi upravo učinjskim glagolima, budući da je nematerinjm govornicima ponekad vrlo teško sa sigurnošću znati kako će neki od glagola glasiti kada poprimi jedan od učinjskih sufiksa.

Riječ je naime o tome što sintaksne mogućnosti u srpskom, hrvatskom i mađarskom jeziku nisu identične, ali i semantički sadržaj nije jednak te je u većini opisanih situacija međujezična relacija otežana i u domeni usvajanja jednog ili drugog jezika, a tako i pri postupcima prevođenja, čemu je svoj život i rad posvetio Aleksandar Tišma¹⁰.

Primjeri koji dokazuju koliko je kompleksno prevoditi učinjske glagole su sljedeći:

Primjer 1.: ... *mélyen gázdai később majd sétáltatják...*

(... kuda su ga gospodari kasnije izvodili u šetnju...)

U ovom Tišminom prijevodu imeničkim dijelom Tišma prikazuje značenjski sadržaj emocionalnog karaktera, dok glagolskim dijelom prikazuje odnos dvaju subjekata. Kako bismo bolje razumijeli o čemu je riječ, potrebno je poznavati kontekst. Riječ je naime o psu kojeg su gospodari izvodili u šetnju. Glagolski dio upućuje na odnos između subjekata, odnosno na činjenicu da je psa gospodar izveo u šetnju. Pas je ovdje logički subjekt koji vrši radnju, a gramatički subjekt su gospodari koji su radnju potaknuli.

Primjer 2.:

⁹ Čikoš, Molnar (1990.)

¹⁰ Tišma, Aleksandar (2010, Novi Sad, Str. 723)

Ancsáne egyszerre csak azon vette magát észere, hogy nem egy kutyát, de legálabb három-negyed sétaltat.

(Inžinjerova žena se odjednom sukobila sa saznanjem da više ne šeta jednog već tri-četiri psa.)

U ovom je primjeru vidljivo kako Tišma koristi mogućnost tranzitivnosti primarno neprijelaznog glagola i to pomoću objekta, tj. subordiniranog subjekta. Ukoliko nije jasno na koji je način ostvarena subjektivna uloga, to je npr. u hrvatskom ili srpskom jeziku moguće zaključiti jedino iz šireg konteksta, dok je ova dilema u mađarskom razriješena već samim time što je predikat obilježen faktitivnim glagolom, na što su nam ukazivali i dani primjeri.

5. Razlika između faktitiva i kauzativa u mađarskom jeziku

U mađarskom jeziku razlikujemo faktitivne i kauzativne glagole unutar kategorije učinkosti. Kako bih što jednostavnije i transparentnije objasnila razliku između te dvije zasebne kategorije, potkrijepiti ću tvrdnje i primjerima.

5.1. Kauzativ

Ako glagol pak otvara mjesto direktnom objektu koji je aktivan, radi se o kauzativu. U tom slučaju objekt rečenice odgovara subjektu polazišne rečenice.

Primjer:

A gyerek kötélre másznak. (Djeca se penju.)

A tanár kötélre maszatta a gyereket. (Učitelj tjera djecu da se penju)

O kauzativnom glagolu jer riječ ako osnovni predikat ne podrazumijeva prisilni argument u agentnoj ulozi i ako događaj ili stanje opisivo predikatom aktivno izaziva novi agens „fizičkom manipulacijom” sudionika osnovnog događaja. Na primjeru *A tanár kötélre maszatta a gyereket* isto je tako vidljiv izostanak instrumentalnog nastavka –val/-vel što upućuje na kauzativ.

Važno je naglasiti da faktitiv od kauzativa odvaja činjenica da subjekt ne vrši radnju već je samo usmjerava.

5.2. Preciznija podjela učinskih glagola

Podjelila bih ipak preciznije faktitive i kauzative. Naime aktivni tranzitivni glagoli su polazišni glagoli iz kojih se dodavanjem sufiksa deriviraju faktitivni glagoli. No ipak jedan dio faktitivnih glagola izveden je iz tranzitivnih glagola, ali ne i aktivnih glagola, tako da će izražavati promjenu stanja, osjećanja i mišljenja, što je zapravo bliže medijalnim glagolima.

Pojasnila bih zapravo i na što se točno odnose medijalni glagoli u mađarskom jeziku. To su naime glagoli s tipičnim nastavcima – ul, - ül, -odik, -edik, -ödik, -ít. Medijalni glagoli nisu tranzitivni, no postoje iznimke kao npr. *kap* i *álmodik*. Tipična dopuna medijalnih glagola je priložna oznaka uzroka. Oni označavaju stanje, promjenu stanja te zbivanje. Nalaze se između aktivnih i pasivnih glagola te besubjektnih glagola. Besubjektni glagoli su npr. *esteledik*, *sötétedik* i dr. S obzirom da su potekli od tranzitivnih glagola, oni će imati indirektan objekt kao i svi faktitivni glagoli, ali po značenju oni neće biti oni što potiču već oni što uzrokuju. Medijalni glagoli će naime prema tome nakon dodavanja sufiksa –at/-et, -tat/-tet uvijek ostvariti isključivo kao kauzativ.

Neki primjeri koji najbolje ilustriraju navedenu tvrdnju kako će se dodavanjem sufiksa medijalni glagoli ostvariti isključivo kao medijalni su sljedeći medijalno-faktitivni parovi:

Npr. glagoli *érez* u *éreztet*

Éreztem, hogy Lacicsalódott. (Osjetila sam, da se Laci razočarao)

Laciéreztettem, hogycsalódott. (Laci me naveo da se osjećam razočarano.)

5.3. Neaktivnost subjekta - najvažniji kriterij pojmova kauzativnosti i faktitivnosti

Mađarski faktitivni i kauzativni glagoli funkcioniraju sasvim drugačije i to ne samo zbog drugačije konstruiranosti tih glagola uvjetovanih aglutinacijom. Faktitivno-kauzativni glagoli ili tzv. glagoli uzroka zahtjevaju mnogo specifičniji odnos između gramatičkog subjekta i radnje, budući da kod njih subjekt može biti neaktivan u radnji kod glagola *olvastat*, dok je *éget* zapravo skoro pa aktivan glagol, dok je *éreztet* negdje u sredini, između neaktivnosti i aktivnosti radnje. Kauzativni glagoli prepoznatljivi su po gramatičkom morfemu –at/-et, -tat/-tet koji shematski kodira neaktivnost subjekta, no ne prikazuje opipljivi element motivacije.

Strani autori mnoge glagole svrstavaju među faktitivne i kauzativne glagole, dok te iste glagole mađarski svrstava u čiste tranzitivne glagole, a ne u faktitivno-kauzativne glagole. Kao i strani autori tako i Batistić definira kauzativnost i faktitivnost, pri čemu samo spominje tranzitivnost kao glavni i osnovni kriterij. S druge strane neaktivnost subjekta sasvim zanemaruje, a upravo je neaktivnost tradicionalno jedan od najvažnijih kriterija pojmova kauzativnosti i faktitivnosti.

5.4. Jezična okolina

Veoma bitna stavka je jezična okolina kao razlikovni kriterij između faktitiva i kauzativa. Kod kauzativa možemo govoriti o porijeklu, izvoru ili razlogu određene radnje ili događaja. Oni u većini slučajeva označavaju uzrokovanje, a ne i poticanje i označavaju sve one glagole koji označavaju bilo koju vanjsku ili unutarnju promjenu ili dolazak u neko određeno stanje. U faktitivnim je rečenicama na prvi pogled logički subjekt vidljiv prema instrumentalnom nastavku –val/ -vel. No moguće je da se unutar rečenice pojavi još koja riječ s istim nastavkom. Ta će riječ kod faktitiva neizostavno biti priložna oznaka sredstva (eszközhatározó) što je zapravo konkretna stvar, dok u slučaju kauzativa, kao što je spomenuto, možemo govoriti tek o porijeklu, izvoru ili razlogu određene radnje ili događaja. To je samo jedan od načina pomoću kojega je moguće razlikovati faktitiv i kauzativ, ukoliko samo ustrojstvo rečenice to ne pokazuje. Pomoću sljedećih primjera je to najvidljivije.

Primjer:

A férfitollalírja a levelet. Muškarac olovkom piše pismo.

Azembertollalíratja a férfival a levelet. Čovjek je naveo muškarca da olovkom piše pismo.

Možemo primijetiti sljedeće: naime u drugoj rečenici se pojavljuju dvije riječi s instrumentalnim nastavcima. To je naime riječ *tollal* koja označava sredstvo kojim se radnja vrši, a druga riječ je *férfival* koji je logički ili posrednički subjekt radnje (eszközalany), odnosno stvarni vršitelj radnje. Priložna oznaka sredstva bi i u prvoj rečenici, kao i u hrvatskom jeziku, bila u instrumentalu *A férfitollalírja a levelet (Muškarac olovkom piše pismo).*

5.5. Vrijeme odvijanja radnje

Vrijeme odvijanja radnje je isto tako bitno za razlikovanje faktitiva i kauzativa te nam uvelike olakšava distinkciju ovih glagola. Naime kod faktitiva prvo dolazi do naredbe, pa zatim do

provedbe, a kod kauzativa je riječ o istovremenoj paralelnoj radnji. Kako bi ova tvrdnja bila što jasnija, karakteristika faktitivnih glagola je naime ta da na nagovor, naredbu ili zamolbu jedne osobe zadanu radnju obavlja druga osoba. Prema tome možemo zaključiti kako najprije prva osoba tj. gramatički subjekt mora izdati naredbu ili izreći zamolbu, a tek nakon toga je druga osoba tj. logički subjekt ili posrednik izvršava.

Primjeri:

Sljedeći primjer upućuje na faktitiv, baš iz razloga što je prvo došlo do naredbe od strane klijenta, te nakon toga do provedbe osobe koja izvršava radnju.

Levágattam a hajamat. Ošišala sam se.

Ova radnja upućuje na to da smo šišanje obavili kod frizera ili u salonu, ali prvotno uputili frizera i dali mu odobrenje za izvršenje radnje. Podrazumijeva se i činjenica da smo kod frizera, makar u originalnoj rečenici ne postoji frizer kao logički subjekt koji radnju izvršava. No to nije ni potrebno s obzirom na to da takvu radnju vjerojatno ne obavljamo sami)

S druge strane u slučaju kauzativnih glagola radnja se odvija paralelno.

Primjer: *A széllobogtatta a hajamat.* Moja kosa se vijorila na vjetru.

Vjetar je činio da moja kosa (pod utjecajem njega) vijori. U ovom primjeru je vidljivo kako se radnja odvija paralelno i vjetar je puhao i kosa se istovremeno vijorila na vjetru. Baš kod ovakvih primjera te pomoću kriterija odvijanja radnje moguće je najbolje razlučiti radi li se o kauzativu ili faktitivu.

5.6. Vrsta riječi

Kada govorimo o vrsti riječi, prema vrsti riječi osnovna riječ od koje se derivira učinski glagol je isključivo glagol, dok kauzativ može biti glagol i glagolski pridjev, izveden od pridjeva te završava na -ít, npr. pirosít, feherít i sl. Postoji i svega nekolicina kauzativnih glagola čije je polazište imenica ili priložna oznaka, npr. tarsít, porít, tovabbít, közelít.

5.7. Četiri podgrupe faktitivno-kauzativnih glagola

Mađarska autorica Abaffy¹¹ i njena podjela na četiri podgrupe faktitivno-kauzativnih glagola od velike su pomoći prilikom analize mađarskih faktitivnih i kauzativnih glagola i njihovih inačica u njemačkom jeziku. U tablici su navedeni učinski glagoli s direktnim i indirektnim objektom te unutar njih postoje skupine od kojih svaka od njih može imati dvije podgrupe, tj. faktitivne i kauzativne glagole. Tako da će npr. *olvasat* biti indirektni faktitivni glagol, *sejtet* će biti indirektni kauzativni, a *futtat* direktni faktitivni, a *éget* direktni kauzativni.

U mađarskoj gramatici kategorija uzroka ili utjecaja u gramatikama drugih jezika je pretežno obrađena sa semantičkim ili logičkim pristupom i svrstava se u grupu kauzativnosti, koja se obrađuje unutar još veće i općenitije skupine tranzitivnosti. Naime tranzitivnost je jedna od važnih obilježja učinskih glagola. Ostali autori uz značenje učinkosti koje nalaže prisilu spominju i preporuku, zahtjevanje i poticanje na nešto. Ti glagoli semantički ekspliciraju kako subjekt djeluje na uzročnika radnje, dok se glagol realizira kao infinitivna proširka ili se nalazi unutar neke zavisne rečenice.

5.8. Glagolsko stanje

Novije mađarske gramatike razlikuju četiri osnovna tipa glagola prema vrsti glagolskog stanja, to su npr. aktivni, recipročni, medijalni i učinski glagoli. Sve ove vrste glagola derivacijom pomoću sufiksa –at/-et, -tat/-tet dovode do aglutinacije. U njemačkom jeziku primjerice pomoću gramatikaliziranih oblika ili pomoćnih glagola s infinitivnim proširkom dobivamo kauzalne konstrukcije koje su ekvivalent mađarskim učinskim glagolima

Npr. *Er ließ sie einsperren.* (Dao ju je zatvoriti)

Budući da je faktitivno-kauzativan odnos vrlo složen, obrazložiti ću ga pomoću nekoliko grupa na temelju rasprave autorice Erzsebet Abaffy¹².

¹¹ E. Abaffy Erzsebet, (1977)

¹² E. Abaffy Erzsebet, (1977)

5.9. Leksikalizirani oblici – aktivni glagoli

Morfemi koji ističu faktitivnost ili kauzativnost u današnjem mađarskom mogu se naći unutar nekih glagolskih oblika čije je značenje udaljeno od kauzativnosti, kao primjerice *vágtat* (*galoppieren* - *galopirati*), *mulat* (*sich amüsieren*-*zabavljati se*), *tolat* (*rückwärtsfahren*-*voziti unatrag*). To su leksikalizirani oblici koji više nemaju oblik kauzativnosti te je njihov sufiks samo formalan. U ovu grupu spadaju aktivni glagoli kod kojih je samo sufiks transparentan, dok je glagolska osnovna više samostalna bez sufiksa i ne koristi, npr. *zaklat* (*belästigen*-*nekog opterećivati*, *maltretirati*), *firtat* (*nachhaken/bohren*- *dupsti/bušiti*).

5.10. Tablica Erszebet Abaffy

Kako bih što jednostavnije prikazala ovu složenu temu te razgraničila faktitivne od kauzativnih glagola, pomoću tablice autorice Erzsebet Abaffy, podijeliti ću glagole u različite kategorije ovisno o sufiksu i vrsti samih glagola. Tablica prikazuje stvarne kauzativne glagole, koji nisu tek leksikalizirani oblici te kojoj vrsti glagola oni doista pripadaju. Erzsebet Abaffy svoju je studiju temeljila na studiji o tranzitivnosti glagola Sandora Karolya. Prednost njene tablice je upravo činjenica što je uvrstila sve glagolske tipove koji se u mađarskom tradicionalno ubrajaju u učinske glagole. Kao što možemo primijetiti Abaffy razlikuje tzv. glagole uzroka ili na njemačkom jeziku *Veranslassungsverben*, što odgovara nazivu uzročnika (*Veranslasser*) s direktnom i indirektnom tranzitivnošću. Kod prve grupe glagola, tj. kod glagola s indirektnom tranzitivnošću, subjekt nije aktivan u radnji, dok se kod glagola s direktnom tranzitivnošću može dokazati kako subjekt u izvjesnoj mjeri sudjeluje u radnji. Osim toga Abaffy navodi i dvije podgrupe koje označavaju faktitivno ili kauzativno značenje. Obje se grupe razlikuju prema semantičkom karakteru osnovnog glagola. Osnovni glagol s indirektnom kauzativnošću je tranzitivan ili se tranzitivno koristi, te može označavati namjernu radnju (*írat-schreiben*, *pisati*), odnosno automatsko opažanje (*sejtet-ahnen lassen*, *naslućivati*). Osnovni glagol direktnih kauzataiva je intranszitivno aktivan ili medijalan glagol *fut - futtat* (*laufen* - *laufen lassen*), *ég – éget* (*brennen*-*verbrennen*).

5.11. Rezultati tekstne analize

Za ustanovljenje u kojem su omjeru mađarski učinski glagoli prisutni u mađarskom jeziku, na temelju analize djela *Az angol lobogó*, Imrea Kertésza, te usporednom analizom prijevoda navedenog romana na njemački jezik, rezultati su sljedeći. Prema analizi je vidljivo da je sveukupan broj učinskih primjera 31, te da je od njih 5 aktiva odnosno leksikaliziranih oblika, te 12 kauzativa i 14 faktitiva. Nakon analize se može zaključiti da je najviše prijevodnih rješenja slobodno, a tek kod nekolicine su kao prijevodna rješenja korištene njemačke kauzativne konstrukcije s infinitivom ili sintagme s polusponskim glagolom. Kod leksikaliziranih oblika vidljiva su 3 slobodna prijevodna rješenja te dva prijevoda pomoću perifraznih glagola odnosno sintagmi s polusponskim glagolom. Kada je riječ o kauzativu ponovno su vidljiva 3 slobodna prijevodna rješenja, 5 prijevodnih rješenja sa sintagmom s polusponskim glagolom te 2 konstrukcije s glagolom lassen i infinitivom. Kod grupe faktitiva vidljivo je 10 slobodnih prijevoda, 2 konstrukcije s glagolom lassen i infinitivom te 1 prijevod sa sintagmom s polusponskim glagolom. Gledano u postocima kod učinskih glagola u ovom radu i analizi navedenog djela 15% pada na aktive, 39% na kauzative te 43% na faktitive. Kada je riječ o prijevodnim rješenjima očekivano 64% pada na slobodne prijevode, 14% na konstrukcije s glagolom lassen i 25% na sintagme s polusponskim glagolom.

6. Kauzativnost u njemačkom jeziku¹³

6.1. Tipovi kauzativnosti¹⁴

U ovom ću dijelu pojasniti kauzativne konstrukcije koje izražavaju kauzativne situacije koje možemo podijeliti prema različitim tipovima kauzativnosti. Koja vrsta uzročnosti ili uzroka će biti izražena u određenoj kauzativnoj konstrukciji, ovisi o tome imaju li uzročnik i vršitelj radnje kontrolu nad situacijom R (situacija koja je rezultat situacije u kojoj je uzročnik djelovao svojim djelovanjem na vršitelja radnje). Sudionik ima kontrolu nad situacijom kada je za nju odgovaran te također može pokušati realizirati ili zaustaviti radnju. Kako bi sudionik imao kontrolu mora ispuniti tri uvjeta, a to je činjenica da je živo biće, da svjesno sudjeluje u radnji te mora izraziti svoju nakanu. Poretku ovih uvjeta odgovara razina kontrole sudionika, a sva tri uvjeta se moraju preklapati jer se oni samo zajedno podrazumijevaju kao cjelina. Ipak postoji razlika između sudionika, jer onaj sudionik koji sadrži samo nakanu ima veću razinu kontrole od onog koji samo svjesno djeluje.¹⁵

6.2. Direktna i indirektna kauzativnost

Bilo je mnogo pokušaja za objašnjenjem kauzativnih konstrukcija u njemačkom jeziku, no njihovi semantički tipovi nisu još do kraja istraženi. Ipak možemo ih pokušati podijeliti u nekoliko skupina pod nazivom kauzativni tipovi (Kausationstypen)¹⁶, to su naime direktni i manipulativni ili tzv. “directive coercive”, “directive noncoercive” und “nondirective manipulative”(tj. direktni prisilni, direktni bez prisile, indirektni manipulativni). Čak i Comrie (1981: 171ff) razlikuje direktnu od indirektne kauzativnosti i to prema tome koliko je povezanost između uzroka i posljedice. Ipak kod podjele na direktnu i indirektnu kauzativnost dolazi do problema zbog činjenice što se različiti tipovi kauzativnosti poput direktne ili permisivne kauzativnosti, koja nije direktna, teško mogu razlikovati. Potrebno je stoga podijeliti tipove kauzativnosti bez ikakvih rupa i postaviti kriterij prema kojem ćemo ih moći razlikovati.

Prema tome postoji šest različitih tipova kauzativnosti ili uzročnosti. To su manipulativna (manipulative), koercitivna (koerzitive), direktivna (direktive), permisivna (permissive), motivirajuća (motivative) uzročnost te uzrok (Ursache). Kao što sam spomenula, glavna je

¹³ Koo, Myung-Chul (1999)

¹⁴ Koo, Myung-Chul (1999)

¹⁵ Myung-Chul Koo, str. 34

¹⁶ Shibatani 1976: 31, McCawley 1976: 119 u.a.

razlika između vrsta kauzativnosti upravo u razini kontrole svih sudionika nad situacijom. Različite tipove kauzativnosti možemo podijeliti na kontrolu uzročnika radnje i kontrolu vršitelja radnje.

6.2.1. Manipulativna uzročnost

Ovdje je riječ o direktnoj uzročnosti tako da se situacija koja je rezultat određene radnje u svakom slučaju može ostvariti. Kauzativna konstrukcija u kojoj je naglašena manipulativna uzročnost smatra se uspjelom samo ako nema dodatnu rečenicu.

Primjer 1:

a) *Die Polizisten ließen die Eintretenden Mäntel und Taschen öffnen.* (Policajci su dali/naredili ljudima na ulasku da otvore kapute i torbe)

a') *Die Polizisten ließen die Eintretenden Mäntel und Taschen öffnen, aber die Eintretenden öffneten Mäntel und Taschen nicht.* (... , no oni ih nisu otvorili)

U sljedećim primjerima nije moguće nadopuniti rečenicu, odnosno stvoriti zavisnu proširenu rečenicu, a da ona ima smisla, tako da sljedeće rečenice posjeduju manipulativnu uzročnost.

b) *Die Mutter setzte das Kind auf den Stuhl.* (Majka je posjela dijete na stolac)

Sie ließ während des Essens den Löffel in die Suppe fallen. (Dopustila je da za vrijeme jela žlica padne u juhu)

b') *Die Mutter setzte das Kind auf den Stuhl, aber das Kind saß nicht auf dem Stuhl.* (Majka je posjela dijete na stolac, ali dijete nije sjedilo na stolcu)

Sie ließ während des Essens den Löffel in die Suppe fallen, aber der Löffel fiel nicht.

(Dopustila je da žlica padne za vrijeme jela u juhu, no žlica nije pala)

Na ovim primjerima vidimo koliko je nelogičan proširak rečenica pod b') te možemo uvidjeti da je ovdje riječ o pravoj manipulativnoj uzročnosti odnosno direktnoj, budući da majka direktno djeluje i na dijete koje posjeda i na žlicu kojoj dopušta da padne u juhu.

Pravi prototip manipulativne uzročnosti se obično izražava tranzitivnim glagolima, budući da su im intransitivni suprotnost. To su schicken (poslati), töten (ubiti). Za ovaj su rad ipak ti

oblici irelevantni. Važni su nam naime analitičke kauzativne konstrukcije kao npr. lassen-konstrukcije te srasle konstrukcije (Funktivonsverbgefüge-FVG).¹⁷ Na iznad navedenim primjerima možemo primijetiti kako vršitelj radnje nema nikakvu kontrolu nad situacijom, već ona pripada uzročniku radnje.

6.2.2. Koercitivna uzročnost (lat. coercitivus – prisilan)

S koercitivnom uzročnošću imamo sasvim drugačiji slučaj. Naime vršitelj radnje ima malu ulogu, što znači da u situaciji u kojoj se nalazi svjesno i samostalno djeluje, no ipak bez vlastite nakane, i to iz razloga što uzročnik radnje traži nešto od vršitelja, bez njegova mišljenja ili dopuštenja. Uvođenjem subjektne ili objektne rečenice njemačkim veznikom *dass* te parafraziranjem, možemo odrediti radi li se o pravoj koercitivnoj uzročnosti.

c) Die Polizisten ließen die Eintretenden Mäntel und Taschen öffnen.

Die Polizisten veranlaßten, daß die Eintretenden Mäntel und Taschen öffneten. (Policajci su naredili ljudima na ulazu da otvore kapute i torbe)

c') Die Firmen ließen Beschäftigte zu Hause arbeiten.

Die Firmen veranlaßten, daß Beschäftigte zu Hause arbeiteten.

(Firme su naložile da zaposlenici rade kod kuće)

Ukoliko rečenica ne može biti parafrazirana njemačkim veznikom *dass*, tada nije riječ o koercitivnoj uzročnosti. U ovim rečenicama je vidljivo da vršitelji radnje, pacijens, svjesno sudjeluju u nakani, ali bez njegova mišljenja ili dopuštenja i njegove nakane. Definicija pacijensa u koercitivnoj uzročnosti je naime činjenica da je on posjeduje samo dio kontrole pripadajuće situacije. Koercitivna se uzročnost može tvoriti samo s glagolima *arbeiten*, *ausführen*, *(aus)reisen*, *essen*, *helfen*, *lernen*, *loben*, *öffnen* u konstrukcijama s *lassen* i sraslim konstrukcijama u kojima se subjekt odnosi prema sudionicima s kontrolom.

¹⁷ Koo, Myung-Chul (1999)

6.2.3. Direktivna uzročnost

Teoretski je zamislivo da su uzročnik situacije i vršitelj radnje jednakopravni. Ponašaju li se tako i u jezičnoj stvarnosti ovdje neće biti spominjano. U ovom slučaju se ipak vršitelj radnje odlučuje hoće li odraditi tu radnju ili ne. Ova kategorija u njemačkom jeziku nije gramatička kategorija. No to ipak ne znači da u njemačkom jeziku ne postoje načini za izražavanje direktivne uzročnosti. I direktivna uzročnost se može izraziti kao i koercitivna konstrukcijom s glagolom *lassen* i infinitivom.

Primjer: *Der Lehrer ließ Paul das Fenster öffnen.* (Učitelj je naredio Paulu da otvori prozor)

Srasle konstrukcije neće moći izraziti direktnu nazočnost. Parafraziranjem možemo ponovno utvrditi da je riječ o direktivnoj uzročnosti: *Der Lehrer wies Paul an, das Fenster zu öffnen* (Paul je uputio Paula da otvori prozor). Kod sraslih konstrukcija (FVG) je riječ o terminativnosti, što znači da je riječ o zatvorenosti situacije. No kod direktivne uzročnosti nema riječi o zatvorenosti, jer svršetak radnje ovisi o vršitelju radnje, a ne o uzročniku, tj. osobi koja je potakla na čin.

6.2.4. Permisivna uzročnost

Do permisivne kauzativnosti dolazi kada je kontrola vršitelja radnje snažnija od kontrole uzročnika. U ovom slučaju vršitelj radnje djeluje svjesno i samostalno, te s vlastitom nakanom. Kontrola vršitelja radnje i uzročnika igraju veoma važnu ulogu u permisivnoj kauzativnosti i njenoj razlici u odnosu na koercitivnu i direktivnu uzročnost. Kako bismo odredili kako je doista riječ o permisivnosti, ponovno možemo podleći parafraziranju i to pomoću *zulassen, dass...* (dopustiti/odobriti, da...).

d) *Er ließ 35 000 Menschen von Ost nach West ausreisen.*

Er ließ zu, daß 35 000 Menschen von Ost nach West ausreisen.

(*Odobrio je da 35 000 ljudi emigrira s istoka na zapad*)

d') *Die Firmen ließen die Beschäftigten zu Hause arbeiten.*

Die Firmen ließen zu, daß die Beschäftigten zu Hause arbeiteten.

(Firme su odobrile da zaposlenici rade kod kuće)

Ove bi rečenice mogle biti i koercitivne ili direktivne, no s obzirom da ovdje najvažniju ulogu ima upravo vršitelj radnje, ovo može biti samo permisivna uzročnost.

6.2.5. Kauzativnost uzroka

Kauzativnost uzroka može biti parafrazirana njemačkim prijedlozima *wegen* ili *durch*.

e) *Die Unterdrückung von Nationalgefühl hat einen verkappten Rechtsextremismus entstehen lassen.*

Wegen der Unterdrückung von Nationalgefühl ist ein verkappter Rechtsextremismus entstanden.

(Potiskivanje osjećaja pripadnosti narodu dopustilo je nastajanje prikrivenog desničarskog ekstremizma. Zbog potiskivanja osjećaja pripadnosti narodu nastao je prikriveni desničarski ekstremizam)

f) *Eine Spritze läßt alle Krankheitserscheinungen verschwinden.* (Jedna injekcija dopušta nestajanje svih pojava bolesti.)

Durch eine Spritze verschwinden alle Krankheitserscheinungen. (Pomoću injekcije nestaju sve pojave bolesti.)

U ovom je slučaju uzročnik radnje subjekt, mogli bismo možda reći i logički subjekt, jer bez njega radnja ne bi mogla biti izvršena. Ukoliko se rečenica ne može parafrazirati pomoću *wegen*, *durch* ili čak *vor*, uglavnom neće biti riječi o kauzativnosti uzroka. U ovom je slučaju vršitelj radnje direktni objekt.

6.2.6. Motivirajuća uzročnost

Izrazi mogu biti parafrazirani pomoću prijedloga *aus* i *aufgrund*.

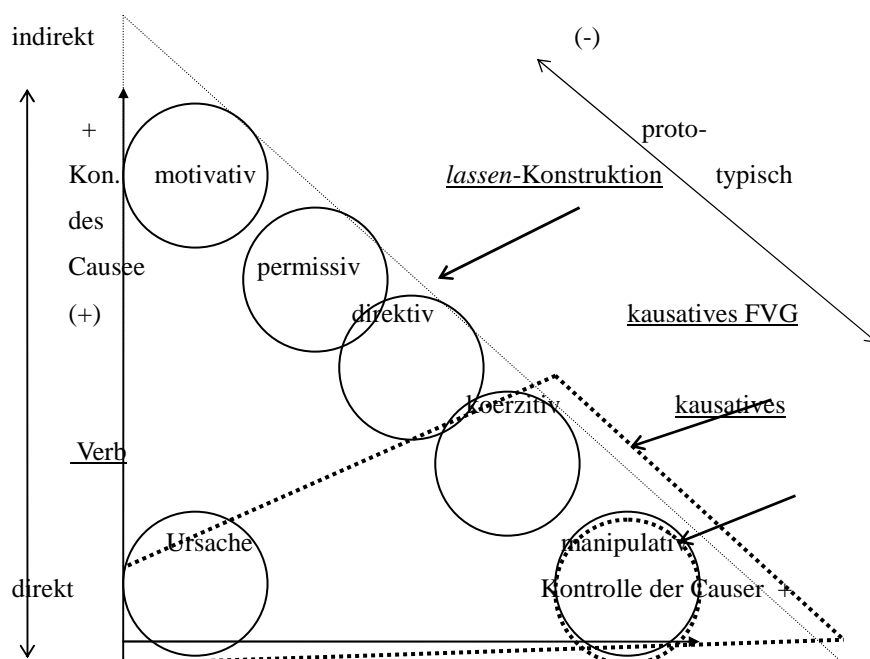
g) *Erfahrungen mit meiner Tochter lassen mich vermuten, daß [...].*

(Iskustva s mojom kćeri daju mi naslutiti, da [...].)

g') *Aufgrund der Erfahrungen mit meiner Tochter vermute ich, daß [...].*

(Na temelju iskustava s mojom kćeri naslućujem da [...].)

Grafički prikaz kauzativnih tipova i kauzativnih konstrukcija¹⁸

Pojam kauzativ (njem. Kausativ) ili kauzativne konstrukcije (njem Kausativkonstruktionen) prema južnokorejskom lingvistu Myung-Chul Koo kao gramatički termini mogu biti definirani tzv. kauzativnim situacijama odnosno uzročnim događajima. Kauzativne situacije su iz tog razloga raznovrsne i nehomogene, jer se neke situacije sastoje od situacije ili događaja koji nešto potiče ili uzrokuje te od događaja koji je rezultat protekle potaknute ili uzrokovane radnje. To možemo primijetiti već na sljedećem primjeru: *Der Professor ließ die Studenten eine Hausarbeit schreiben* (Profesor je dao studentu da napiše zadaću).

Profesor je u ovoj rečenici naime uzročnik radnje, dok je student onaj koji radnju obavlja, a sve je rezultiralo pisanjem zadaće. Bez obzira na heterogenost radnje, ipak postoje neke zajedničke tj. dodirne točke, npr.:

- 1) Na jednoj kauzativnoj situaciji S uvijek imamo najmanje 2 učesnika
- 2) Rezultat situacije S je situacija R u kojoj sudjeluju svi osim učesnika iz situacije S (nazovimo ga osobom *a*). R je stoga situacija koju možemo nazvati „podsituacijom“ (dt. Teilsituation) situacije S.

¹⁸ Grafički prikaz preuzet iz članka Kausative Situationen, Kausationstypen und Kausativkonstruktionen im Deutschen, Myung-Chul Koo

- 3) Prisutnost osobe (osoba *a*) iz situacije *S* bitna je jer je ona uzročnik radnje, što je u gornjem primjeru profesor.
- 4) Osoba, nazovimo je *b*, je pak centralni sudionik ili učesnik i situacije *S* i situacije *R*, što je u našem primjeru učenik.
- 5) Situacija *R* ne dolazi prije situacije *S*.

Prema točkama 2 i 5 možemo primijetiti da se situacija *R* u odnosu na situaciju *S* može pojaviti u budućnosti te da njeno pojavljivanje nije zajamčeno. Sudionik situacije *R* može svoju radnju odgoditi ili je ne ispuniti.

Primjer: Der Professor ließ die Studenten eine Hausarbeit schreiben, aber sie haben sie nicht geschrieben. (Profesor je studentima dao da napišu zadaću, ali je oni nisu napisali.)

Prema tome je moguće da je *R* samo zamišljena situacija koju sudionik *a* iz situacije *S* želi prouzrokovati. Time možemo zaključiti da se kod kauzativnih situacija ne implicira apsolutno ostvarenje situacije *R*, već samo njeno moguće ostvarenje. Dva sudionika ili učesnika su naime kao što sam već prethodno spomenula uzročnik i vršitelj radnje, odnosno Veranslasser und Ausführer. Uzročnik je onaj koji uzrokuje radnju *R*, dok je vršitelj radnje onaj koji, da tako kažemo, proživljava ili vrši radnju koju je uzrokovao sudionik situacije *S*. U prototipu kauzativne situacije uzročnik ima direktan utjecaj na vršitelja.

6.3. Gramatička kategorija kauzativnosti¹⁹

Gramatička kategorija kauzativa je zatim glagolska kategorija kroz koju se kauzativ jezično manifestira. Kada je kauzativ na glagolu gramatički označen npr. morfosintaktičkim sredstvima, tada je izvedena konstrukcija kauzativna konstrukcija osnovnog glagola. Čim kauzativna konstrukcija nije sintaktički, već je morfološki izvedena, ona se sastoji od kauzativnog glagola, npr. *legen* (nešto/nekoga poleći), *setzen* (nešto/nekoga posjesti), *stellen* (nešto postaviti gdje). Postoji ipak mnogo glagola koji označavaju kauzativnost, kao npr. *schicken* (poslati), *töten* (ubiti koga) te prikazuju kauzativnu situaciju, ali ne posjeduju morfološki pripadajući osnovni glagol, kao što je slučaj s iznad navedenim glagolima: *legen* koji je došao od *liegen* (ležati), *setzen* koji je došao od *sitzen* (sjediti). Ti glagoli koji ne posjeduju osnovni glagol mogu nositi naziv glagola s „kauzativnim karakterom“ te taj naziv spada u glagolsku semantiku. Myung-Chul Koo (Sookmyung Women's University) također

¹⁹ Koo, Myung-Chul (1999)

razlikuje faktitive od kauzativa jer faktitivima naime smatra glagole *erwärmen* (ugrijati), *härten* (ojačati, očeličiti, stvrdnuti), *verkleinern* (smanjiti) jer su nastali od pridjeva *warm*, *hart*, *klein*, no oni zapravo nisu pravi faktitivi, smatra Myung-Chul Koo budući da navedeni faktitivi označavaju kauzativnu situaciju. To je vrlo zanimljivo, baš iz tog razloga što u mađarskom upravo ti glagoli nastali od pridjeva imaju kauzativnu funkciju. No tu neće biti riječi o faktitivima, budući da to nije tema ovog djela rada. Voljela bih pobliže pojasniti kako se kauzativnost manifestira na glagolu, odnosno kako postoje i kauzativne konstrukcije kojima želim pridati najviše pažnje, jer su one osnova prijevoda faktitivno-kauzativnog odnosa s mađarskog na njemački jezik i obratno. Kauzativne konstrukcije su konstrukcije *lassen* + infinitiv (*Der Professor ließ die Studenten eine Hausarbeit schreiben*) te takozvane srasle konstrukcije (Funktionsverbgefüge) koje dolaze s nekim imeničkim nominalom i kauzativnim glagolima, što nije uvijek slučaj. Primjer srasle konstrukcije je npr. *in Ordnung bringen* (dovesti u red), *in Gang bringen/setzen* (dovesti do stadija da se nešto pokrene; pokrenuti što), *zur Diskussion/Rede stellen* (staviti/dati kao temu diskusije, razgovora). No težište moga rada biti će ipak konstrukcija *lassen* + infinitiv, a srasle konstrukcije tema nekog drugog rada.

6.4. Pregled njemačkog glagola *lassen*²⁰

U ovom ću kratkom pregledu njemačkog glagola *lassen* u prvom poglavlju pobliže pojasniti sva značenja glagola *lassen* koji se nalaze u njemačko-hrvatskom univerzalnom rječniku (Hansen-Kokoruš, Matešić, Pečur-Medinger, Znika). Glagol *lassen* koji se koristi i kao punoznačni glagol, a može se koristiti i kao glagol s modalnim faktorom s obaveznim dodatkom u infinitivu biti će dio mog praktičnog dijela diplomskog rada, budući da je većina faktitivno-kauzativnih glagola u mađarskom jeziku prevedena glagolom *lassen* koji s infinitivom ima funkciju kauzativnosti. Glagol *lassen* s infinitivom konstrukcija je koja se koristi u kauzativnim rečenicama, te nam govori o tome kako radnju umjesto subjekta obavlja netko drugi unutar rečenice. Makar se faktitivno-kauzativni glagoli u mađarskom jeziku prevode na njemački jezik i pomoću glagola *lassen* s modalnim faktorom i infinitivom te tzv. sraslim konstrukcija (Funktionsverbgefüge) koji se u njemačko-hrvatskom univerzalnom rječniku (Hansen-Kokoruš, Matešić, Pečur-Medinger, Znika) prevode kao perifrazni glagoli ili sintagma s polusponskim glagolom, u svome ću se radu posvetiti samo glagolu *lassen*, dok ću ostale srasle konstrukcije ostaviti za sljedeće istraživanje.

²⁰ Hansen-Kokoruš, Matešić, Pečur-Medinger, Znika (2005)

U ovom ću djelu navesti sva značenja glagola *lassen*, te već mogu zaključiti kako je onaj dio koji je za ovaj rad zanimljiv upravo činjenica kako su upravo prva dva značenja glagola *lassen* s modalnim faktorom, infinitivom te objektom u akuzativu relevantna za ovaj rad, a to su: davati da netko umjesto nas nešto učini te dopuštanje i dozvola.

I. Prijevod glagola *lassen* u njemačko-hrvatskom univerzalnom rječniku, Hansen-Kokoruš, Matešić, Pečur-Medinger, Znika

lassen:

1. (samo s infinitivom i akuzativom) da(va)ti

- **einen neuen Anzug machen lassen: dati sašiti odijelo, dati odijelo na šivanje**
- **ich habe mir sagen lassen, wie es passiert ist: ispričali su mi kako se to dogodilo**

2. a) (samo s inf. i ak.): dopustiti/dopuštati, dozvoliti/dozvoljavati, pustiti/puštati

- **jemanden verhungern lassen: dopustiti da tko umre od gladi**
- **ich lasse mich nicht beleidigen: ne dopuštam da me tko vrijeđa**
- **sie hat ihn heimgehen lassen müssen: morala ga je pustiti kući**
- **das lasse ich mir nicht gefallen: to ne dopuštam**
- **er ließ alles mit sich geschehen: dopustio je da rade s njim što hoće**

b) pustiti/puštati; prizn(av)ati

- **sie ließ ihm seinen Glauben: ostavila ga je u njegovu uvjerenju**
- **dass muss man ihm lassen: to mu se mora priznati**

3. pustiti/puštati

- **frische Luft ins Zimmer lassen: pustiti svjež zrak u sobu**
- **Wasser in die Wanne lassen: pustiti vodu u kadu**

- spätabends wurde niemand mehr in den Saal gelassen: kasno navečer nisu više nikog puštali u dvoranu

4. ostaviti/ostavljati

- die Sachen im Koffer lassen: ostaviti stvari u kovčegu
- nichts unversucht lassen: svakako pokušati
- wir wollen es dabei lassen: ostavit ćemo kako je

5. samo s infinitivom i „sich“: moći, dati

- das Fenster lässt sich öffnen: prozor se može otvoriti
- der Wein lässt sich trinken: vino se može piti
- das lässt sich machen: to se da urediti, to je moguće
- hier lässt es sich leben: ovdje nije loše, ovdje se može živjeti

6. a) prestajati s čim, ostaviti, ostavljati što

- er kann das Rauchen nicht lassen: on ne može prestati pušiti (ostaviti pušenje)
- tu, was du nicht lassen kannst (G. E. Lessing): radi što hoćeš, radi što te volja, moraš sam znati što hoćeš

b) ostaviti se čega, prestati s čim, ostaviti što

- vom Spielen/Alkohol lassen: ostaviti se kocke/alkohola

c) napustiti koga/što, rastati se od koga/čega

- wir können nicht voneinander lassen: ne možemo se rastati, ne možemo jedno bez drugoga

- der Bauer hatte von seinem Land lassen müssen: seljak je morao napustiti svoju zemlju

7. ostaviti, ostavljati

- ich habe mein Auto zu Hause gelassen: ostavio sam svoj auto kod kuće
- wir lassen die Kinder nicht alleine in der Wohnung: ne ostavljamo djecu samu u stanu
- wo habe ich nur meinen Schlüssel gelassen?: Gdje li sam samo ostavio ključ?
- ich habe beim Pokern viel Geld gelassen: na pokeru sam izgubio puno novca

8. ostaviti na raspolaganje

- ich kann dir das Buch bis morgen lassen: mogu ti ostaviti knjigu do sutra
- uns wurde nichts gelassen: nisu nam ništa ostaviti, sve su nam pokrali

9. samo u imperativu s infinitivom

- lasst uns gehen! Hajdemo!
- lasst uns feiern! Hajdemo slaviti!

Nakon pregleda svih devet značenja glagola *lassen*, navela bih neke od najčešćih primjera glagola *lassen* s modalnim faktorom, infinitivom te objektom u akuzativu koji se svakodnevno koriste. Možemo primijetiti kako će u hrvatskom jeziku infinitiv glagola *lassen* često biti zamijenjen imenicom, što nije uvijek slučaj.

Primjeri:

1. Er läßt sein Auto reparieren. (On daje svoj auto na pranje.)
2. Ich lasse mir die Haare schneiden. (Idem na šišanje.)
3. Ich lasse mich scheiden. (Rastajem se.)
4. Laß dir dein Auto waschen! (Daj nekome da ti opere auto!)

5. Ich lasse meine Dokumente kopieren. (Dajem svoje dokumente na kopiranje.)

Punoznačni glagol lassen:

- nešto više ne raditi, ne činiti: Ich lasse das Rauchen (6.): Ich rauche nicht mehr! (Ostavljam se pušenja.)

Lassen s modalnim faktorom:

- **veranlassen:** Ich lasse mein Fahrrad reparieren. (Dajem popraviti svoj bicikl.)
- **erlauben:** Die Mutter lässt die Kinder bis spät in die Nacht fernsehen.

(Majka dopušta djeci da gledaju do kasno u noć televiziju)

Lassen kao zamjenski oblik za pasiv: samo u 3. licu jednine

- können (+ Passiv): Das Auto lässt sich reparieren. (= Das Auto kann repariert werden.) (Auto se da/može popraviti)

Lassen u kontekstu glagola veranlassen se može koristiti i kao refleksivan glagol:

Primjer:

- nerefleksivan: Die Eltern lassen das Kind operieren. (Roditelji dopuštaju da im dijete bude operirano)
- refleksivan: Mein Großvater lässt sich operieren. (Moj se djed daje operirati)

No ipak, moramo razlikovati lassen kao zamjenski oblik za pasiv i reflektivni glagol lassen

Primjer:

- **Refleksivni oblik glagola lassen** (sličan modalnom glagolu): Mein Großvater lässt sich operieren.

(Značenje: Mein Großvater veranlasst, dass er operiert wird.)

(Moj se djed da operirati. Moj djed dopušta da bude operiran.)

- **Passiversatz:** Der Tumor lässt sich operieren.

(Značenje: Der Tumor kann operiert werden./Es ist möglich, den Tumor zu operieren.)

Tumor se može operirati. Moguće je operirati tumor.

Upravo refleksivni oblik glagola lassen razlikuje glagol lassen od modalnih glagola koji nikada ne mogu biti upotrebljeni u refleksivnom obliku.

7. Konstrukcija lassen + infinitiv²¹

Sve konstrukcije s *lassen* + infinitiv obilježene su time što svaka konstrukcija ima dva moguća načina izvođenja. Nedjalkov (1976:8)²² ih zove **ona koja uzrokuje i prouzrokovana** konstrukcija (verursachende und verursachte). Kao s druge strane, kao što sam već navela, zove ih onom koja uzrokuje i rezultiranom situacijom (situacija S i R). Svaka kauzativna situacija ima najmanje dva sudionika. Osoba A koja uzrokuje radnju, ona je uzročnik te osoba B koja vrši radnju, ona je nazvana vršiteljem. Prilikom analize važno je navesti koju ulogu ima koji od sudionika radnje i tko ima veći inicijativu u određenoj situaciji.

Prema nekim istraživanjima u 97% slučajeva glagol *lassen* se koristi s infinitivom, dok se u preostalih 3% *lassen* pojavljuje samostalno kao potpuni glagol. U ovih 97% slučajeva *lassen* se pojavljuje kao tzv. infinitivni glagol. Termin infinitivnog glagola koristi Engel²³ (1991: 487), koji pod tim terminom smatra glagol koji zahtjeva jedan drugi glagol u infinitivu, pri čemu on ima veći subjektivni značaj od samog infinitiva. *Lassen* kao infinitivni glagol ima značenje i poticanja i povoda te dozvole na čin (veranlassen, zulassen). Kada je riječ o glagolu veranlassen koji znači poticati, ili dati povoda, te glagol zulassen koji ima značenje

²¹ Kotulkova, Veronika, članak *Die Vielfalt der lassen+Infinitiv-Konstruktionen im Deutschen und wie das Tschechische damit zurechtkommt*

²² Nedjalkov (1976 : 8) u članku *Die Vielfalt der lassen+Infinitiv-Konstruktionen im Deutschen und wie das Tschechische damit zurechtkommt*

²³ Engel (1991: 487) *Die Vielfalt der lassen+Infinitiv-Konstruktionen im Deutschen und wie das Tschechische damit zurechtkommt*

dopuštenja ili dozvole. Prema tome se glagol *lassen* s infinitivom veže na subjekt koji ima svojstvo da inicira tj. potiče neku radnju tj. utječe na drugog subjekta, koji tu radnju proživljava ili je vrši.

7.1. Karakteristike glagola lassen s obzirom na njegovo okruženje²⁴

Postoji sedam različitih karakteristika glagola *lassen* koji govori o tome kako se glagol *lassen* ponaša u svom okruženju te različiti tipovi govore o različitim nadopunama glagola *lassen*. U svakoj od rečenica navesti ću njemački primjer te njegov prijevod na hrvatski jezik. Svaki primjer biti će potkrepljen parafrazom, dok frazeologizmi poput *gefallen lassen*, *einen fahren lassen* neće biti navedeni. Sedmu karakteristiku ću izostaviti jer je irelevantna za ovaj rad.

Interpretacijski tip 1: Osoba dopušta da druga osoba obavi radnju

Rečenična struktura Ia

Primjer: *Sie [. . .] ließen die Fahrer aussteigen.* (Oni su dopustili da vozači izađu)

U ovoj rečenici imamo subjekt koji je uzročnik radnje u nominativu, glagol *lassen*, subjekt u akuzativu te intranszitivni aktivni glagol u infinitivu. Rečenicu bismo mogli interpretirati tako da kažemo kako živi uzročnik radnje potiče dvije ili više osoba na izlazak iz vozila. Inicijativa se svakako nalazi na strani uzročnika radnje koji daje naslutiti kako vozači moraju izaći protiv svoje volje.

Rečenična struktura Ib

Primjer: *Hier ließ man sie eine riesige Grube ausheben, . . .*

(Dali su joj da ovdje iskopa ogromnu jamu)

U ovoj rečenici imamo subjekt koji inicira situaciju u nominativu (man), glagol *lassen* koji ponovno označava poticanje na čin, subjekt u akuzativu bez inicijative, neživi rezultat (jama) te tranzitivni glagol u infinitivu.

U prethodnom je primjeru *aussteigen* bio intranszitivni te zahtijeva samo jednu dopunu u akuzativu, dok je glagol *ausheben* tranzitivni te uz njega dolaze dvije nadopune u akuzativu, pri čemu je prva uzročnik radnje koju obavljaju oni (sie), a druga njen rezultat (jama, die

²⁴ Kotulkova, Veronika, članak Die Vielfalt der lassen+Infinitiv-Konstruktionen im Deutschen und wie das Tschechische damit zurechtkommt

Grube). U ovoj rečenici zamjenica *sie* označava ljude, dok je uzročnik ovdje izrečen neodređenom zamjenicom *man*. Već se prema situaciji logično vidi da je riječ o ljudima koji su primorani tj. prisiljeni na ovaj čin.

Rečenična struktura Ic

Primjer: *Den Drehstuhl, der unter den Tisch geschoben war, schob ich zum Erdölfaß und ließ die Mappe mit den Anmerkungen darauffallen.*

(Stolicu na okretanje koja je bila gurnuta pod stol, gurnuo sam prema bačvi s naftom i dopustio da mapa s opaskama padne na nju.)

Ovdje je prisutan živi uzročnik koji potiče ili inicira radnju, glagol *lassen* koji nešto prouzrokuje, neživi nositelj postupka bez inicijative te intransitivni glagol u infinitivu. Mapa ovdje nema element života zato ne može proizvesti radnju. Dok s druge strane *ja* (ich) ima dvije uloge. On nije ulogu kao uzročnik samo potaknuo, već ju je i kao agens doveo do toga da bude izvršena. Inicijativa bez daljnjeg stoji na strani uzročnika, dok se infinitivno stanje stvari odvija tek nakon aktivnog sudjelovanja subjekta koji potiče (*lassen*). Akuzativna nadopuna (mapa) ovdje neće stoga imati značenje onog koji izaziva, već će imati ulogu nositelja postupka. Parafraza bi zatim glasila *Er bringt eigenhändig zustande, dass die Mappe mit den Anmerkungen darauffällt*. Kod ovakvog tipa konstrukcije dolaze u pitanje samo intransitivni glagoli. Budući da je on sam donio mapu, konstrukcija *lassen* + infinitiv izražava da on djeluje kao uzročnik i kao vršitelj radnje, prilikom čega kauzativnost u usporedbi s morfološkim kauzativom dobiva potpuno novu dimenziju.

Interpretacijski tip II: Osoba dopušta da druga osoba obavlja (i dalje) radnju

Drugi interpretacijski tip razlikuje se od prvog u mjeri kolika je aktivnosti agensa u infinitivnoj radnji. U prvom tipu kauzator (uzročnik) ima potpunu kontrolu nad kauzativnom situacijom, ovdje je i agens aktivan koji je izražen radnjom u infinitivu.

Rečenična struktura IIa

Primjer: *Oskar war eingeschlafen. Ich ließ ihn eine halbe Stunde schlummern und weckte ihn dann.* (Oskar je zaspao. Pustio sam ga da drijema te ga zatim probudio.)

U ovom ćemo primjeru primijetiti živog uzročnika sa sekundarnom inicijativom, glagol *zulassen* (dopustiti), živi agens s primarnom inicijativom, intransitivni aktivni glagol u infinitivu (radnja je počela prije nego što je započela radnja iskazana glagolom *lassen*).

U ovom primjeru potpuna inicijativa je na strani uzročnika radnje (ich-ja) te je radnja počela prije nego što mu je on dopustio da spava dalje. Sekundarna inicijativa kauzatora se sastoji u tome što on ne sprečava radnju iskazanu infinitivom već je dopušta. On uzrokuje činjenicu da stvarno stanje bude neometano. Važno je stoga vidjeti sveukupni kontekst radnje kako bismo mogli zaključiti što je bilo prije, a što poslije.

Rečenična struktura IIb

Primjer: *Kann mich aber nur an Poggen erinnern, die ich auf Sportplätzen [. . .] auf Wunsch schluckte, wieder hochholte und dann weghüpfen ließ.*

U ovom je primjeru vidljiv živi uzročnik s odlučujućom inicijativom, glagol *dopustiti*, živi agens, intransitivni glagol u infinitivu, a njegova realizacija ovisi o volji uzročnika. I ovdje kauzator preuzima inicijativu, a agens u infinitivnoj radnji ostaje neaktivan.

Interpretacijski tip III – osoba naređuje/dopušta da radnju obavi netko drugi umjesto nje

Primjeri ovog tipa ukazuju na sljedeću strukturu: živi uzročnik s odlučujućom inicijativom, glagol *narediti* ili *dopustiti*, pacijens odnosno adresat, agens realiziran frazama *von* /*durch* te tranzitivni aktivni glagol.

Rečenična struktura IIIa

Primjer: *Ich [. . .] appellierte an sie, daß wir uns nicht durch Bosheit, Haß und Neid unserer Umgebung manipulieren lassen sollten.*

(Apelirao sam na nju, da ne smijemo dati/dozvoliti da manipuliraju nama pomoću zlobe, mržnje i zavisti.)

I na ovom primjeru glagol *lassen* zauzima funkciju između inicijatora akcije i vršitelja radnje. Kada agens infinitivne radnje nije živo biće, u parafrazi će se umjesto *von* koristiti *durch*. Kao u našem primjeru. Biti manipuliran čime - zlobom, mržnjom, zavišću.

Interpretacijski tip IV- Osoba naređuje/sprečava da radnja bude obavljena.

I u ovom je primjeru vidljiv živi uzročnik radnje s odlučujućom inicijativom, glagol narediti, živi pacijens infinitivne radnje, nije jednak uzročnik, tranzitivni aktivni glagol.

Primjer: *Er ließ den Laden sofort schließen.* (Naredio je da se trgovina odmah zatvori/Dao je odmah zatvoriti trgovinu)

U ovoj se konstrukciji ponovno radi o tome da osoba naređuje da druga osoba obavlja radnju. Agens ostaje neistaknut kao u pasivu. Svrha ove rečenice je izreći da je trgovina zatvorena. Ova kategorija izražava pasiv.

Rečenična struktura IV

Primjer: [...] *indem er Vater in die Irrenanstalt nach Czernowitz überführen ließ*[...] [...] tako da je oca dao odvesti u ludnicu u Czernowitz [...]

U ovom slučaju nije bitno tko je uzročnik radnje, niti je to iz konteksta vidljivo.

Interpretacijski tip V – Osoba dopušta/naređuje da upravo ona doživi radnju tj. da ona bude dio rezultata

Rečenična struktura Va

Primjer: *Die beiden haben sich unterwegs und später auf dem Versöhnungsfriedhof fotografieren lassen, mehrmals in Farbe.*

(Oboje su se dali fotografirati u boji na putu i kasnije na groblju pomirenja)

Na ovom primjeru vidljiv je živi uzročnik s odlučujućom inicijativom, glagol dopustiti, živi pacijens infinitivne radnje jednak uzročniku radnje te tranzitivni aktivni glagol.

Tranzitivni glagol fotografirati otvara dva mjesta u rečenici, jedan je argument za osobu koja izvodi fotografiranje (agens), a drugi je za osobu koja dopušta da je se fotografira (pacijens). Pacijens je ovdje realiziran refleksivnom zamjenicom *sich*, što koreferira s uzročnikom. Kod

glagola *lassen* preklapaju se dvije semantičke uloge. *Lassen* nema samo ulogu uzroka već i inicijative radnje koje se tek treba odviti.

Rečenična struktura Vb

Primjer: *Als ich ging, ließ sie sich auf die Wange küssen.*

(Kada sam odlazio, dopustila je da je poljubim u obraz)

Primjeri ovog tipa ukazuju na sljedeću strukturu: živi uzročnik s odlučujućom funkcijom, *lassen* sa značenjem dopuštenja, živi pacijens aktivne radnje jednak je s uzročnikom, tranzitivna aktivna radnja.

Refleksivna zamjenica može imati ili sintaktičku funkciju dopune u dativu ili u akuzativu. Kontekst rečenice daje naslutiti, da bi ona rado da je on poljubi u obraz, ali mu ona to ne dopušta.

Interpretacijski tip VI – nešto je uzrok ili razlog nekog stanja/neke radnje

Dosad su već bili analizirani svi slučajevi u kojima je uzročnik imao semantičku karakteristiku, što je i uvjet za to da nešto bude prouzrokovano. Kada subjekt nije živ već je abstraktan kao u sljedećim rečenicama, očito je da nema direktnog utjecaja na radnju i ne može išta svjesno inicirati. Ipak je u ovim rečenicama moguće otkriti kauzativan odnos.

Primjer: *Die Villa, in der der Heilpraktiker residierte, ließ erahnen, daß der Besitzer tatsächlich vielen Leidenden geholfen hatte und sie wiederum ihm.*

(Vila, u kojoj je boravio lječitelj, dala je naslutiti, da je vlasnik uistinu pomagao mnogima koji su trpjeli, a i oni njemu.)

Subjekt referent ovdje nema ulogu aktivnog uzročnika, kao što sam već spomenula. U ovakvim rečenicama agens infinitivne rečenice nije izrečen.

7.2. Rezultati tekstne analize

Na temelju analize djela *Mephisto* Klause Mann te njegova prijevoda na mađarski jezik ustanovljeno je da je u 16 konstrukcija *lassen* + infinitiv (40%) koje nemaju permisivno značenje kroz analizu postalo vidljivo 6 prijevodnih rješenja mađarskim učinskim glagolima što je 40% od sveukupnih prijevodnih rješenja. Preostalih 10 prijevodnih rješenja otpada na 5

prijevodnih rješenja mađarskim perfektom, što je 29%, te opisnih slobodnih prijevoda ima isto tako 29%. Zanimljivo je da se u 40% slučajeva njemačka kauzativna konstrukcija lassen + infinitiv prevodi mađarskim učinskim glagolima, dok obrnuto nije često slučaj.

Kada je riječ o njemačkim kauzativnim konstrukcijama s glagolom lassen i infinitivom s permisivnim značenjem u analizi djela Mephisto Klausa Manna navedena su 23 primjera što je 60% sveukupih primjera. Može se zaključiti kako su konstrukcije s permisivnim značenjem češća pojava od konstrukcija bez permisivnog značenja. Od 23 primjera 11 primjera (49%) kao prijevodno rješenje ima upravo mađarske učinske glagole, te 5 primjera (20%) ponovno otpada na perfekt mađarskog jezika, dok preostalih 9 primjera ima slobodan prijevod, a to je često prijevodno rješenje glagolima akar i hagy te na njih otpada 37% sveukupne analize.

8. Zaključak

Učinskost kao glagolska kategorija još je uvijek područje koje se naveliko istražuje i proučava, stoga je ovaj rad dodatno rasvijetlio neke nedoumice pogotovo na planu njemačkih kauzativnih konstrukcija i njihovog značenja ovisno o tome izražavaju li one naređivanje i poticanje na čin ili dopuštanje tj. permissivnost. S druge strane mađarski jezik koji sufiksacijom tj. dodavanjem sufiksa –tat/-tet određuje kategoriju učinskosti već je kod mnogih autora i lingvista pobudio interes i zanimanje te su se pojavile mnoge studije koje proučavaju tu kategoriju u mađarskom jeziku. U njemačkom jeziku učinskost kao glagolska kategorija pobudila je interes u ovom radu često citiranog korejskog lingvista Myung-Chul Kooa čiji je doprinos ovoj temi izuzetno vrijedan i razjašnjava mnoge nedoumice, pogotovo kada je riječ o tome izražava li kauzativna konstrukcija *lassen* s infinitivom dopuštanje ili naređivanje. U analizi kauzativnih konstrukcija *lassen* s infinitivom nalaze se 23 primjera kauzativnih njemačkih konstrukcija s permissivnim značenjem (60%) te 17 primjera kauzativnih konstrukcija *lassen* i infinitivom bez permissivnog značenja (40%) koji određuju naredbu ili poticanje na čin. Može se zaključiti kako je omjer permissivnog značenja glagola *lassen* i ostalih oblika 60:40. Naime, moguće je skoro sa sigurnošću odrediti je li riječ o permissivu ili ne, s obzirom na mogućnost parafraziranja glagola *lassen* koji u kontekstu glagola *veranlassen* označava dopuštanje. No isto tako važno je naglasiti kako mogućnost dodavanja refleksivne zamjenice *sich* uz glagol *lassen* i njegov infinitivni proširak isto tako doprinosi tome da glagol *lassen* ima značenje dopuštanja. Uz glagol *veranlassen* i refleksivnu zamjenicu *sich* vrlo je važno istaknuti da je sam infinitiv koji se veže uz glagol *lassen* veoma važna smjernica radi li se o dopuštanju ili naređivanju s obzirom na „jačinu“ značenja samog infinitiva, stoga je skoro pa sigurno da će konstrukcija s glagolom *lassen* i npr. infinitivom glagola *manipulieren* (hr. manipulirati) označavati dopuštanje, s obzirom da je vrlo teško moguće narediti nekome da dozvoli da se njime manipulira. S druge strane mađarski jezik u kategoriji učinskosti skoro nikada ne naglašava dopuštanje, dok su naredba i dozvola njene glavne značajke. Mađarski je jezik poseban baš zbog derivacije sufiksa odnosno sufiksacije brojnim nastavcima kojima ukazuje na svoju učinskost, čime se odlikuje tek mali broj jezika. Analiza ovog diplomskog rada donosi stoga brojne dragocjene podatke o prijevodnim rješenjima mađarskih učinskih glagola na njemački jezik. Prema analizi je vidljivo da je sveukupan broj učinskih primjera 31, te da je od njih 5 aktiva odnosno leksikaliziranih oblika, te 12 kauzativa i 14 faktitiva. Gledano u postocima kod učinskih glagola u ovom radu i analizi navedenog djela 15% pada na aktive, 39% na kauzative te 43% na faktitive. Kada je

riječ o prijevodnim rješenjima očekivano 64% pada na slobodne prijevode, 14% na konstrukcije s glagolom *lassen* i 25% na sintagme s polusponskim glagolom. Dok s druge strane kod prijevodnih rješenja njemačkih kauzativnih konstrukcija na mađarski jezik dolazi do potpunog prevrata gdje se kauzativne konstrukcije koje nemaju permissivno značenje u 40% slučajeva prevode s mađarskim učinkim glagolima, a konstrukcije s permissivnim značenjem u čak 49% slučajeva koriste za prijevodno rješenje upravo mađarske učinske glagole.

9. Prilozi radu

U ovom, možda i najvažnijem djelu mog diplomskog rada, iznijeti ću primjere iz obrađenog korpusa dvaju romana. Radi se o romanu *Az angol lobogó* Imrea Kertésza te romanu Klausa Manna *Mephisto*. U oba sam romana radila na pronalasku faktitivno-kauzativnih glagola odnosno konstrukcija *lassen* + infinitiv. Oba sam romana obradila dvosmjerno, što zapravo znači da sam radila na pronalasku primjera na originalnom jeziku te na njihovom prijevodu na njemački odnosno mađarski jezik. Jedan ovakav dvosmjerni korpus mogao bi biti zanimljiv za mnoga istraživanja na području prevoditeljstva, no ja ću se baviti podjelom na faktitivne i kauzativne glagole, s obzirom da pravih faktitiva ima još jako malo i to u većini slučajeva, u nekim arhaičnim djelima, a sve manje u standardnom mađarskom jeziku. Dok s druge strane konstrukcije *lassen* + infinitiv nisu nikako arhaične, već sasvim suprotno sasvim uobičajene svakodnevne konstrukcije koje su na mađarski jezik prevedene upravo faktitivno-kauzativnim glagolima koje ću u ovom djelu rada razvrstati i podijeliti na faktitive i kauzative te pojasniti zašto je riječ o jednoj ili drugoj vrsti glagola. Kada je riječ o konstrukcijama s glagolom *lassen* i infinitivom, podijeliti ću ih još detaljnije na konstrukcije s permissivnim karakterom i na one koje impliciraju naredbu ili poticanje.

**PRILOG 1: PRIJEVODNA RJEŠENJA S MAĐARSKOG NA
NJEMAČKI JEZIK**
PRIMJERI FAKTITIVNO-KAUZATIVNIH GLAGOLA IZ ROMANA
***AZ ANGOL LOBOGÓ* AUTORA IMRE KERTÉSZÁ TE NJIHOV**
PRIJEVOD NA MAĐARSKI JEZIK

FAKTITIV

PRIMJER 1

Stranica 8

[...] el kellene mondanom, hogy ez a szenvedély mikor kezdődött és **végül hová juttatott**,
egyszóval majdnem az egész életemet el kellene mondanom.

Prijevod: Stranica 7

[...] ich mußte erzählen, wann diese Leidenschaft begonnen hatte und **wohin sie mich schließlich führte**, mit einem Wort, ich mußte beinahe mein ganzes Leben erzählen.

- Na ovom primjeru možemo primjetiti slobodan prijevod prevoditelja, te da nije korištena ni konstrukcija lassen s infinitivom ni perifrazna glagolska konstrukcija.

PRIMJER 2

Stranica 23

Azt hogy egyfelől félttem, másfelől nevettem, főként azonban egy bizonyos értelemben megzavarodtam, azt is mondhatnám, válságba jutottam, **elvesztettem** a megfogalmazásaim menedékét, [...]

Prijevod: Stranica: 21

Wie ich mich auf der einen Seite fürchtete, auf der anderen Seite lachte, doch vor allem in gewisser Hinsicht in Verwirrung, ich könnte auch sagen in eine Krise geraten war, daß ich die Zuflucht zu meinem Schreiben **verloren hatte**, [...]

- Prevoditelj je ovog puta koristio pluskvamperfekt njemačkog jezika.

PRIMJER 3

Stranica 23

Emlékeztetnem kell itt arra, hogy újságíróként foglalkozásszerűen űztem [...]

Prijevod: Stranica: 21

Ich muß hier daran **erinnern**, dass ich als Journalist das Beschreiben des Lebens berufsmäßig betrieb [...]

- Prijevodno rješenje je ovog puta aktivno glagol *erinnern* te prijevod nije koristio nijednu od učinskih njemačkih konstrukcija.

PRIMJER 4

Stranica: 58

Ez a kéz világos kesztyűbe **volt bujtatva**, nem közélről láttam ugyan, [...]

Prijevod: Stranica: 53

Diese Hand war **von einem hellen Handschuh umschlossen**, ich sah ihn zwar aus der Nähe, [...]

- U ovom primjeru ponovno je korišten particip II u ulozi pridjeva.

PRIMJER 5

Stranica: 61

[...] redukált életet éltem, holott szellemi létet is **folytathattam**, akár csupán a szűkebb szakterületemen, alkotó is lehettem volna, - [...]

Prijevod: Stranica:

[...] ,daß ich nämlich ein reduziertes Leben gelebt habe, obwohl ich auch eine **intellektuelle Existenz hätte führen** und, wenn auch nur auf meinem engeren Fachgebiet. doch schöpferisch hätte tätig sein können - [...]

- Kao prijevod korišten je ponovno slobodan prijevod prevoditelja i to ovog puta konjunktiv II njemačkog jezika.

PRIMJER 6

Stranica 180

-Marpedig – folytatta – kolléga urat valószínűleg nem szükséges emlékeztetnem a krónikus időhiányra, ami már a mi szakmánk velejárója.

Prijevod: Stranica: 68/69

„**Ich brauche**“ fuhr er fort, „den Herrn Kollegen“ wahrscheinlich nicht an den chronischen Zeitmangel **zu erinnern**, der mit unserem Beruf einhergeht.

- Prijevodno rješenje je i ovog puta slobodno te u obliku konstrukcije s glagolom brauchen te zu + infinitiv. U ovoj konstrukciji glagol brauchen ima ulogu modalnog glagola.

PRIMJER 7

Stranica 181

[...]: márpedig az ilyesmi még a leglekiismeretesebb vizgálat, eredményességét is **veszélyeztetheti** – no persze - épp ez az ellenfél számítása.

Prijevod: Stranica: 69

[...]: das **könne** den Erfolg selbst der gewissenhaftesten Untersuchungen **gefährden** – und genau das sei natürlich das Kalkül des Gegners.

- Prijevodno je rješenje ponovno slobodno te je korišten konjunktiv njemačkog jezika koji odgovara mađarskom sufiksu hat/het.

PRIMJER 8

Stranica 181

De a vendég egyetlen kézmozdulattal **elhallgattatta**: pillanatnyilag, jelentette ki, nem tartja célszerűnek, hogy ezt a kérdést megvitassa Hermann-nal.

elhallgattatta – usutkati koga

Prijevod: Stranica: 181

Doch der Gast **ließ** ihn mit einer einzigen Handbewegung **verstummen**: im Augenblick , erklärte er, halte er es nicht für angebracht, diese Frage mit Hermann zu erörtern.

- U ovom je prijevodu prisutna njemačka konstrukcija lassen + infinitiv koja odgovara doslovnom prijevodu mađarskih učinskih glagola.

PRIMJER 9

Stranica 183

-Érthetően – bólintott a vendég -, hisz odamenet nyilván egyéb **folglalkoztatta**, mint hogy a kilométereket számlálgassa.

Prijevod: Stranica: 71

„Verständlicherweise”, nickte der Gast, „da Sie ja auf dem Weg dorthin erklärtermaßen anderes **beschäftigte**, als die Kilometer zu zählen.”

- Slobodan prijevod preteritom njemačkog jezika.

PRIMJER 10

Stranica 198

[...] mindössze arra **emlékeztethetné** Hermannnt. hogy ő ajánlotta fel, szorgalmazta, mondhatni erőltette rá valósággal a kíséretét tegnap este.

Prijevod: Stranica: 84

Er könne Hermann nur daran **erinnern**, daß dieser ihm gestern Abend seine Begleitung angeboten, aufdrängt, ja man, könne sagen, richtiggehend aufgezwungen habe.

Prijevod aktivnim glagolom.

PRIMJER 11

Stranica 201

Hermann lassított, felderülő arcán csak valami távoli kénszenlét **emlékeztetett** még az előbbi közzjátékra.

Prijevod: Stranica: 87

Herman verlangsamt, in seiner sich aufheiternden Miene **erinnerte** nur noch ein irgendwie entlegen Spannung an das vorherige Zwischenspiel.

- Prijevod preteritom njemačkog jezika.

PRIMJER 12

Stranica 222

Valami írást látok a közepén – tudatta az asszony, [...]

Prijevod: Stranica: 105

„Ich sehe eine Inschrift in der Mitte“, **ließ** die Frau ihn **wissen**; [...]

- Prijevod učinskih glagola i u ovom primjeru je njemačka kauzativna konstrukcija lassen + infinitiv.

PRIMJER 13

Stranica 41:

A szövegből, noha fülemet is, szememet is a végsőkéig **erőltetve figyeltem**, egyetlen szót sem értettem.

Prijevod: Stranica:

Von dem Text verstand ich, obwohl ich Ohren und Augen bis zum Äußersten **angestrengt** zuhörte, kein einziges Wort.

- Kao prijevodno rješenje ovog puta korišten je pridjev nastao od participa II.

PRIMJER 14

Stranica 62

[...], már amennyire tehettem, már amennyire szabad volt tennem – **megismertetni**: [...]

Prijevod: Stranica: 57

,soweit es mir erlaubt war – **bekannt zu machen** versucht hatte:

- Kao prijevod korištena je konstrukcija pridjev + zu + infinitiv glagola machen, što je česta pojava kao prijevodno rješenje.

KAUZATIVI

PRIMJER 1

Stranica 9

Azt a fiatalembert (húszéves lehett), akit az érzekcsalódás folytán, amelynek mindannyian **ki vagyunk szolgáltatva**, akkor a legsajátabb énemnek hittem és éreztem, ma úgy látom, mint egy filmen [...]

Prijevod: Stranica 8

Den jungen Mann (er mochte zwanzig gewesen sein) , den ich damals auf Grund der Sinnestäuschung, **der wir alle unterliegen**, als mein eigenes Ich betrachtete und empfand, sehe ich heute wie in einem Film, [...]

- Kao prijevod prevoditelj koristi odnosnu rečenicu (njem. Relativsatz) koju prevoditelj često koristi pri prijevodu mađarskih učinskih glagola.

PRIMJER 2

Stranica 22

Mármost én a baráti társaság előtt, amely engem az angol lobogó történetének elbeszelésére buzdított, váratlanul arra a kijelentésre **ragadtattam** magam, hogy az erkölcs (egy bizonyos értelemben) talán nem is egyéb, mint állandóság, [...]

Prijevod: Stranica:

Und so ließ ich mich in der Runde von Freunden, die mich ermuntert hatte, die Geschichte von der englischen Flagge zu erzählen, unerwartet **zu der Bemerkung hinreißen**, dass Moral (in gewisser Hinsicht) möglicherweise nichts anderes sei als Beständigkeit [...]

- Na ovom primjeru vidimo prijevod njemačkim perifraznim glagolom odnosno sintagmom s polusponskim glagolom: zu der Bemerkung hinreißen, što u potpunosti odgovara mađarskim učinskim glagolima.

PRIMJER 3

Stranica 26

Miután borral és építőanyagokkal folytatott ügynökösködésem nevetséges eredményekkel, sőt, egész egyszerűen a nevetségesség eredményével zárult, [...]

Prijevod: Stranica: 24

Nachdem ich meine **mit Wein und Baustoffen unternommenen Vertretertätigkeiten** mit einem lächerlichen Ergebnis, ja, einfach mit dem Ergebnis der Lächerlichkeit beenden hatte, [...]

Prijevodno rješenje i ovog puta je particip II u ulozi pridjeva koji najbolje i odgovara originalnom mađarskom učinskom glagolu.

PRIMJER 4

Stranica 174

Netalán arról meggyőződni – **folytatta** az előlegezett megértés áthidaló, könnyű kis mosolyával – hogy ő, Hermann, mit és mennyit tud?

Prijevod: Stranica: 63

Sich vielleicht davon überzeugen – **fuhr** er mit einem verbindlichen leichten Lächeln vorschießenden Verständnisses **fort** – was und wie viel Hermann, wisse?

- Prijevod mađarskog učinskog glagola ponovno je slobodan te izražen u obliku preterita njemačkog jezika.

PRIMJER 5

Stranica 185

[...] időközben, miután a cipőkkel végeztek már, a másik szobába mentek át, s az onnan beszűrődő, gőgicsélő hangokból arra lehetett **következtetni**, hogy éppen Hermannék kisfiát becézgetik, [...]

Prijevod: Stranica: 73

[...] sie waren inzwischen, nachdem sie mit den Schuhen fertig waren, ins andere Zimmer hinübergegangen, und die plappernden Laute, die man von dort hören konnte, **ließen darauf schließen**, daß sie gerade Hermanns kleinen Sohn hätschelten, [...]

- Doslovan prijevod mađarskog učinskog glagola njemačkom konstrukcijom lassen + infinitiv.

PRIMJER 6

Stranica 202

Senkit sem **hibáztathat**; kétségkívül méltányosan jártak el, lényegében semmit el nem mozdítottak; [...]

Prijevod: Stranica: 87

Er **konnte** niemanden **eine Schuld geben**, man war ohne Zweifel angemessen verfahren, hatte im wesentlichen überhaupt nichts von der Stelle gerückt; [...]

- Prevoditelj je ovog puta pribjegao prijevodnom rješenju u obliku sintagme s polusponskim glagolom, što odgovara originalnom mađarskom učinskom glagolu.

PRIMJER 7

Stranica 206

A város beszédessé vált a tekintet előtt , amely **megszólaltatta**: ott hevert előtte, pórusait feltárva, leleplezve, [...]

Prijevod: Stranica: 92

Vor seinen Augen, die **zum Sprechen gebracht hatten**, wurde die Stadt redselig; da lag sie vor ihm, mit geöffneten Poren [...]

- Prijevod mađarskog učinskog glagola ponovno je pribjegao njemačkoj konstrukciji s poluponskim glagolom.

PRIMJER 8

Stranica 216

[...] e fájdalom tépte és fegyverek lyuggatta felszínt, melynek a lázrohamok dühével kellene ráznia, **orrára buktatnia**, a farára billentenie,

Prijevod: Stranica: 99

[...] das von Schmerzen zerissene und von Kugeln durchsiebte Gelände, das den Bu mit der Wut von Fieberstürmen erschüttern, auf die **Nase fallen lassen**, aufs Heck setzen,[...]

- Prijevodno rješenje u ovom je primjeru njemačka kauzativna konstrukcija lassen + infinitiv što u potpunosti odgovara mađarskim učinskim glagolima.

PRIMJER 9

Stranica 226:

Itt más módszerre van szükség, mint odalenn a városban , itt nem a helyet kell **megzólaltatnia**, ellenkezőleg: ő lesz majd próbaköve a helynek, neki magának kell megszólalnia.

Prijevod: Stranica: 109

Hier war ein anderes Vorgehen notwendig als unten in der Stadt, hier mußte der Ort **nicht zum Sprechen gebracht werden**, im Gegenteil: hier wurde er selbst zum Prüfstein des Ortes, hier würde er selbst sprechen müssen.

- Kao prijevod mađarskih učinskih glagola korištena je sintagma s polusponskim glagolom.

PRIMJER 10

Stranica: 264

[...] az erőfeszítés és a művelet fájdalma egy váratlan pillantban **felsziporkáztatná** az érzéket villágosságot, amely a kétségbevonhatatlan bizonyosság fényét vetné erre az irgalmatlan találkozásra.

Prijevod: Stranica: 143

In einem unerwarteten Moment **würde** der Schmerz der Anstrengung und der Aktion die Klarheit der Erkenntnis Funken **sprühen lassen**, durch die das Licht unanfechtbarer Gewißheit auf dieses unbarmherzige Treffen fiel.

- Mađarski učinski glagoli i ovog su puta prevedeni kauzativnom konstrukcijom lassen + infinitiv.

PRIMJER 11

Stranica 268

[...]-ezt akarta: jelenletét **megcsillogtatni**, fölényét meghirdetni, [...]

Prijevod: Stranica: 147

[...]-das hatte er gewollt: seine Gegenwart **aufblitzen lassen**, seine Überlegenheit verkünden, [...]

- Možemo primijetiti kako mađarski kauzativi često bivaju prevedeni upravo kauzativnom konstrukcijom lassen + infinitiv.

PRIMJER 12

Stranica 214

[...]; ám az erőszakos végkifejlet mégis hangos méltatlankodásra **készítette**; [...]

Prijevod: Stranica: 98

[...] der brutale Ausgang aber **veranlaßte** sie **zu einer Äußerung** der Entrüstung; [...]

- prijevodno rješenje i ovog puta je sintagma s polusponskim glagolom.

AKTIV- LEKSIKALIZIRANI OBLICI

PRIMJER 1

Stranica 19

Ezeket a képtelenségeket, hol egy **elkényeztetett gyerek** hisztériásan vonagló toporzékolásával, hol egy halálos rettegésében valami emberi ősállapotra, valami lüktető amőbára, valami puszta létkocsonyára redukált [...]

Prijevod: Stranica 18

Diese Ungeheuerlichkeiten brachte uns, mal in hysterisches Stampfen verfallen **wie ein verwöhntes Kind**, mal in die unverständlichen Wutausbrüche eines in sich tödlichem Ersetzen auf irgendeinen menschlichen Urzustand, auf eine pulsierende Amöbe, eine gallertartige bloße Seinsmasse reduzierenden [...]

- Aktivni leksikalizirani oblik na njemački jezik preveden je pridjevom odnosno participom II u ulozu pridjeva.

PRIMJER 2

Stranica 181

[...] akkor sem merészelne azonban olyasmit **megkockáztatni** [...]

Prijevod: Stranica: 70

[...] auch dann jedoch würde er so etwas wie beispielweise Spurenbeseitigung nicht **riskieren** [...]

- Kao što je i očekivano leksikalizirani oblik učinskog glagola preveden je upravo aktivnom glagolom, što leksikalizirani oblici i jesu.

PRIMJER 3

Stranica 189

Talán szükségtelen **figyelmeztetnem** rá, hogy alkalmasint kemény napunk lesz.

Prijevod: Stranica: 77

Vielleicht unnötigerweise **make** ich Sie darauf **aufmerksam**, daß wir einen harten Tag vor uns haben.

- Ovaj je slobodan prijevod zanimljiv, budući da se radi o sintagmi s polusponskim glagolom. No ovog puta u sintagmi se ne nalaze imenica i glagol već glagol i pridjev.

PRIMJER 4

Stranica 240

-Jóvátenni? ... Hogyan? Mivel? – Sa küldött egyszerre, mintha **kinyomtatva** látná, megtalálta a szavakat: [...]

Prijevod: Stranica: 121

„Wiedergutmachen?“ Wie denn? Wodurch?“ fragte sie darauf, und mit einem Mal, als würde er sie **gedruckt** vor sich sehen, fand der Abgesandte die Worte: [...]

- Aktivni leksikalizirani oblik koji samo izgledom podsjeća na učinske glagole preveden je kao što se već u nekoliko primjera moglo primijetiti kao pridjev nastao od participa II.

PRIMJER 5

Stranica 302

[...] hozzáteszem még, hogy roppant nehéz lesz **elhitetni** ezzel az országgal, hogy szabad.

Prijevod: Stranica: 179

[...] füge ich noch hinzu, daß es enorm schwerfallen dürfte, dieses Land **glauben zu machen**, es sei frei.

- Kao prijevodno rješenje ponovno je korištena konstrukcija glagol + zu + infinitiv glagola machen.

**PRILOG 2: PRIJEVODNA RJEŠENJA S NJEMAČKOG NA
MAĐARSKI JEZIK
PRIJEVODNA RJEŠENJA GLAGOLA *LASSEN* NA MAĐARSKI JEZIK
IZ ROMANA *MEPHISTO* KLAUSA MANNA**

KONSTRUKCIJE S GLAGOLOM LASSEN

PRIMJER 1

Stranica 7.

„Nach meinen Informationen sind es nur fünfhundert gewesen; über hundert andere hat man erst gar nicht abgeurteilt, sondern heimlich **umbringen lassen**, ihrer Gesinung wegen.“

Prijevod: Stranica 9:

Értesülésém szerint csak ötszázan voltak, százegynéhányat a nézete miatt minden előzetes ítélet nélkül, titokban egyszerűen **eltettek** láb alól.

PRIMJER 2

Stranica 9.

[...] niemand fehlte – außer dem Diktator selbst, der sich wegen Halsschmerzen und angegriffener Nerven hatte entschuldigen lassen, [...]

Prijevod: Stranica 11

[...] senki sem hiányzott, kivéve a Diktátort, aki torokfájásra és idegkimerültségre hivatkozva **mentette ki** magát, [...]

Analiza: koji se ispričao, kauzativ (sich entschuldigen)

PRIMJER 3

Stranica 15.

An ihrem Hochzeitstage hatte der Märchenprinz zwei Proleten **hinrichten lassen**.

Prijevod: Stranica 16:

A mesebeli királyfi az esküvője napján két proletárt **végeztetett ki**.

PRIMJER 4

Stranica 19.

Pierre Larue **ließ** den Exkönig einfach **stehen** und trippelte durch den Saal - [...]

Prijevod: Stranica 20:

Pierre Larue egyszerűen faképnél hagyta Bulgária exkirályát, [...], áttipegett a teremén, [...]

PRIMJER 5

Stranica 22.

Diese grün-grau schillernden Augen **ließen** an Edelsteine **denken**, die kostbar sind, aber Unglück bringen.

Prijevod: Stranica 23:

Ez a zöldeszzürkén csillogó szempár értékes, de szerencsétlenséget hozó drágakőre **emlékeztetett**, ugyanakkor egy gonosz és veszélyes hal mohó szemére is.

PRIMJER 6

Stranica 22.

Seine zusammengenommene, vor lauter bewußter und berechneter Anmut fast steife Haltung und sein kostbarer Frack **ließen es übersehen**, daß er entschieden zu fett war, [...]

Prijevod: Stranica 23:

Fegyelmezett, a tudatos és kiszámított kellemtől majdnem merev tartása és jól szabott, drága frakkja **elfeldtette**, hogy bizony nagyon elhízott, különösen csípőben és tomporban.

PRIMJER 7

Stranica 25.

[...] so deklamierte sie, ehe sie in den Palast des Fliegengenerals übersiedelte, noch einmal die Sätze eines Dichters, den ihr Gemahl und seine Spießgesellen hetzen und **verfolgen lassen würden**, lebte er heute und hier.

Prijevod: Stranica: 26.

[...] tehát mielőtt a repülő tabornok palotájába költözött , még egyszer elszavalta annak a költőnek sorait, akit hajszolnának és **üldöznének** , a férje meg a cinkostársai, ha még életben volna és itt élne. (kondicional/konjunktiv II)

PRIMJER 8

Stranica 25. i 26.

Sie glaubte allen Ernstes, daß Gott ihr wohlwollte, weil er so viel Geschmeide hatte **zukommen lassen**.

Prijevod: Stranica 26. i 27.

Komolyan hitte, hogy őt szereti az Isten, mert ilyen rengeteg ékszert **juttatott** neki. (**pravi**)

PRIMJER 9

Stranica 34

Bei Hanseemann aber mußte man **anschreiben lassen**, wenn in der zweiten Monatshälfte die Gage aufgebraucht und ein Vorschuß nicht genehmigt worden war.

Prijevod: Stranica: 35

[...] Hansemann-nál meg hitelt, amikor a gázsiból már nem futotta a hónap második felére, és előlegre sem lehetett számítani.

PRIMJER 10

Stranica 46

Heute aber schien sie entschlossen, sich keinesfalls die Stimmung **verderben zu lassen** von einer dummen Gans, [...]

Prijevod: Stranica 46:

Ma azonban eltökélte, hogy semmi szin alatt sem **hagyja elrontani** a kedvét egy ostoba liba miatt, [...]

PRIMJER 11

Stranica 57

Hingegen **ließ** sie das träumerische Schielen der grünlichen Augen rätselhaft und reizend **wirken**.

Prijevod: Stranica: 57

Zöldés szemének álmodozó, réveteg bandzsítása viszont rejtélyesen, elbűvölően **hatott**.

PRIMJER 12

Stranica 61

Um halb drei Uhr **ließ** er die Gesellschaft wieder zur Arbeit **antreten**.

Prijevod: Stranica: 61

Fél háromkor újból munkára **vezényelte** a társaságot.

PRIMJER 13

Stranica 69

Da das Mädchen durch seine wehleidige und edle Positur auf die Dauer gelangweilt und irritiert wurde, **ließ** sie plötzlich eine Zornesstimme **hören**, die wie heiseres Brüllen aus dem Urwald klang: [...]

Prijevod: Stranica: 69

A leányt végül is untatta és ingerelte már Höfgen fájdalmas és patetikus pozitúrája, s egyszerre olyan dühödt hangot **hallatott**, mintha az őserdőből jönne a rekedt üvöltés.

PRIMJER 14

Stranica 34

Juliette ihrerseits dachte nicht daran zu tanzen; sie **ließ** den Schüler **sich** alleine **plagen**.

potiče ih da se sami muče – nije permisiv

Prijevod: Stranica: 75

Juliette-nek eszébe sem jutott, hogy táncoljon, hagyta tanítványát egyedül kínlódni.

PRIMJER 15

Stranica 77

Du willst ein Schauspieler sein und dich auch noch für Geld **sehen lassen**?

Prijevod: Stranica: 75

Te mered magadat színésznek nevezni, és pénzért mutogatni?

PRIMJER 16

Stranica: 81

Während sie ganz still in seiner Umarmung hielt, **ließ** sie die Hände auf seinem Gesicht **liegen**, als müßte sie ihn davon bewahren, das zärtlich höhnische Lächeln zu sehen, mit dem sie jetzt auf ihn niederblickte.

Prijevod: Stranica: 79

Juliette csendesen átölelte, kezét továbbra is az arcán **nyugtatva**, mintha attól kellene megóvnia a férfit, hogy meglássa, milyen gúnyos gyöngédséggel tekint le rá.

KONSTRUKCIJE S GLAGOLOM LASSEN I INFINITIVOM S PERMISIVNIM ZNAČENJEM

PRIMJER 1

Stranica 9.

Sie ließ Sektkorken knallen in den Logen, deren Brüstungen mit kostbaren Draperien behängt waren; [...]

Prijevod: Stranica 11

Pezsgőpalackok **pukkantak** a páholyokban, a mellvédeket drága kárpitok díszítették.

PRIMJER 2

Stranica 15.

Lotte war das Ehefrau des Gewaltigen mit den vielen Titeln, der sich zu seinem 43. Geburtstag **feiern ließ** wie ein Märchenprinz.

Prijevod: Stranica 16: Lotte war a felesége a sok-sok cím és rang nagy hatalmú viselőjének, aki negyvenharmadik születésnapját mesebeli királyfihoz méltó módon **ünnepelte meg**.

PRIMJER 3

Stranica 19.

Spielte er einen Machthaber gegen den anderen aus, **ließ sich** von den beiden großen Konkurrenten **protegiere**?

dopustio je da ga oba suparnika protežiraju – permisiv

Prijevod: Stranica 20

Kijáosztotta volna egyik hatalmasságot a másik ellen; mind a két vetélytárral **pártfogoltatja magát**?

PRIMJER 4

Stranica 20.

Dann aber kam diese Lotte Lindenthal daher, eine mittlere Schauspielerin – jung war sie auch nicht mehr -, und **ließ sich heiraten** von dem prachtliebenden Dicken.

(jer je sich heiraten)

dopustila je da je oženi - permisiv

Prijevod: Stranica: 10

[...] és **elvétette magát** a pompakedvelő Hájassal.

PRIMJER 5

Stranica 31

Kroge wollte sich durchaus nicht **trösten lassen**.

nije dao/nije dopustio ga se tješi - permisiv

Prijevod: Stranica: 32

Kroge **vigaszhatatlan** maradt.

PRIMJER 6

Stranica 31

„[...]“. Es ist ja schließlich keine Schande, Dora Martin **gastieren zu lassen** – sie ist wundervoll –, und übrigens kommen unsere Hamburger auch, wenn Höfgen spielt.“

dopustio joj je da gostuje - permisiv

Prijevod: Stranica: 32

Nem látom be, miért volna szegény Dora Martin vendégjátéka – csodálatos nő az, s a hamburgi közönség akkor is tódul, amikor Höfgen játszik

PRIMJER 7

Stranica 37

Der sonderbare Eigensinn ihres Herzens aber **ließ** sie kühl und spöttisch **bleiben** vor Rolf Bonettis stürmischen Beteuerungen, und **ließ** sie bitterlich **weinen** über die eisige Geringschätzung, die Hendrik Höfgen ihr gegenüber an den Tag legte.

Prijevod: Stranica

De szívének különös makacssága arra **készítette**, hogy hűvösen és gunyorosan fogadja Rolf Bonetti viharos udvarlását, és keserű könnyeket **ontson** a jéghideg lekicsinylés miatt, Hendrik Höfgen tanúsított vele szemben.

PRIMJER 8

Stranica 38

Kroge **ließ** es sich **anmerken**, daß die Sache ihm äußerst peinlich war.

Prijevod: Stranica: 39

Kroge nem **titkolta**, hogy igen kínos dologról van szó.

PRIMJER 9

Stranica 22

Gleich danach entsetzte Sie sich, weil Petersen sich ein Beefsteak **servieren ließ**, noch dazu mit Spiegelei.

Prijevod: Stranica: 46

Nyomban ezután elképedve látta, hogy Petersennek bifszteket **szolgáltak fel**, [...]

PRIMJER 10

Stranica 51

Väterchen Schmitz **läßt** mich nämlich **verhungern**, erklärte er, [...]

dopustio je da gladujem- permisiv

Prijevod: Stranica: 51

Schmitz bácsi ugyanis ki akar engem **éheztetni**.

PRIMJER 11

Stranica 51

Er **ließ** sich von ihr bei der Auswahl seines Abendessens **beraten**, [...]

Prijevod: Stranica: 51

Höfgen **hagyta** , **hogy ő válasszon számára vacsorát**, ami ürügyet szolgáltatott a nőnek.

PRIMJER 12

Stranica 55

„Die Herrschaften haben doch nichts dagegen!“, **ließ** ihren Strickstrumpf **ruhen** und legte sich die rechte Hand trichterförmig ans Ohr, [...]

pustio je da štrikane čarape miruju – permisiv

Prijevod: Stranica: 55

Engedelmükkel! – motyogta, és kötését ölében **nyugtatva**, jobb kezéből tölcsért formált nagyothalló fülénél, [...]

PRIMJER 13

Stranica 60

Den Moritz Stiefel, die Rolle, welche er sich selber vorbehalten hatte – **ließ** er von Miklas, dem seine eigene Partie nur sehr wenig zu tun gab, **markieren**.

permisiv

Prijevod: Stranica: 60

Moritz Stiefel szerepét, amelyet magának tartott fenn, **most Miklasszal rögtönöztette**, akinek a saját szerepével kevés dolga volt.

PRIMJER 14

Stranica 78

Sie **ließ sich** neben ihn **hingleiten**.

Prijevod: Stranica: 77

A férfi mellé heveredett. (perfekt)

PRIMJER 15

Stranica: 80

Er aber **ließ sich nicht stören** in seiner Ekstase, sondern fuhr fort: [...]

Prijevod: Stranica: 78

Hendrik azonban nem **zavartatta** magát eksztázisában, hanem folytatta: [...]

PRIMJER 16

Stranica 84

Vor der Abendvorstellung in der Garderobe, **ließ** er sich von Böck – der seine sieben Mark fünfzig noch immer nicht wieder hatte – die untere Gesichtshälfte **massieren**, stöhnte und murmelte mit aufeinandergepreßten Zähnen.

Prijevod: Stranica: 82

Az esti előadás előtt az öltözőjébe rendlete Böcköt – aki különben még mindig nem kapta vissza tőle a hét márka ötvenet – az állát **masszírozta**, miközben összepréselt fogai közül nyögött, jajgatott, morgott.

Analiza: dao je da ga izmasira gosp. Böck, faktitiv

PRIMJER 17

Stranica 89

Hendrik legte das fahle Gesicht in den Nacken und **ließ** die Juwelenaugen begehrllich wandern.

Prijevod: Stranica: 87

Hendrik hátraszegte fejét, és drágakő szemét sóváran **legeltette** Nicolettán.

PRIMJER 18

Stranica 91

Deshalb ließ er sich von mir immer alles gefallen – und ich meinerseits hatte Geduld mit seiner feinen Langweiligkeit!

Prijevod: Stranica: 89

Ezért **tűrt el tőlem mindent**, mint ahogyan én is türelmesen viseltem el az idős úr előkelő unalmasságát.

PRIMJER 19

Stranica 95

„Ich gehöre nicht in dieses Lokal für kapitalistische Ausbeuter“ dachte er zornig, während er sich Weißwein eingießen ließ.

Prijevod: stranica: 93

Mi keresniválom van itt, a kapitalista kizsákmányolók között – gondolta dühösen, miközben fehér bort **töltetett** a poharába.

PRIMJER 20

Stranica 104

Hendrik ließ ihn reden, prahlen und strahlen.

Prijevod: Stranica 102

Hendrik hagyta, hadd beszéljen, dicsekdjék, villogjon. (opet hagy)

PRIMJER 21

Stranica 105

Juliette tobte, schrie ich an, sie **lasse sich nicht wegschicken**, wie die erste beste, [...]

nije dala da je se pošalje dalje - permisiv

Prijevod: Stranica: 103

Juliette tombolt, ordított, hogy nem **hagyja magát elküldeni**, mintb valami utolsó nőszemélyt, [...]

PRIMJER 22

Stranica 107

Barbara erfuhr von Hendrik, was er sie erfahren lassen wollte: [...]

Prijevod: Stranica: 104

Barbara megtudta Höfgentől, amit az **értésére akart adni**.

PRIMJER 23

Stranica 112

In ihrem eigenen Leben ließ sie die Ereignisse mit einer spielerischen Nachlässigkeit an sich herankommen.

Prijevod: Stranica: 109

Saját életében meg játékos nemtörődomséggel **hagyta** az eseményeket magára **zúludni**.
(hagy)

10. Popis literature:

- Andrić, Edita (2002). Leksikologija i morfologija mađarskog jezika. Novi Sad: Filozofski fakultet
- Balogh, Judit i dr. (2000). Magyar grammatika. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Batistić Tatjana (1978). „O nekim aspektima analize kauzativnih glagola“. Južnoslavenski filolog.
- Comrie, Bernard (1981), Language universals and linguistic typology. Oxford: Basil Blackwell.
- Duden Deutsches Universal Wörterbuch (2006): Bibliographisches Institut & FA Brockhaus AG
- Engel, Ulrich (1991): Deutsche Grammatik. Heidelberg: Groos.
- Hansen-Kokoruš, R./Matešić, J./Pečur-Medinger, Z./Znika, M. (2005) Deutsch-kroatisches. Universalwörterbuch - Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik, Zagreb.
- Mann, Klaus (1980): Mephisto. Rowohlt Verlag.
- Mann Klaus (1957) Budapest. Zrínyi.
- Myung-Chul Koo (1999). Kausative Situationen, Kausationstypen und Kausativkonstruktionen im Deutschen. Sookmyung Women's University, Seoul
- Nedjalkov, Vladimir P. (1976): Kausativkonstruktionen. U" bersetzt von Vaclac Kuchler und Heinz Vater. Tübingen: Gunter Narr.
- Kertész, Imre (2001): Az angol lobogó. Budapest. Magvető Kiadó.
- Kertész, Imre (1999): Englische Flagge. Reinbek. Rowohlt Verlag.
- Kotulkova, Veronika: Die Vielfalt der lassen+Infinitiv-Konstruktionen im Deutschen und wie das Tschechische damit zurechtkommt
- Puškar, Krunoslav (2010). Tragom njemačko-mađarsko-hrvatskih jezičnih dodira: problematika jezika posrednika. Znanstveni članak u časopisu: Cris

